

TARTALOM

<i>Kedves Olvasóink!.....</i>	2
<i>Beszámolók a 14. Nemzetközi Finnugor Kongresszusról.....</i>	3
<i>Maticsák Sándor: Voigt Vilmos.....</i>	18
<i>Voigt Vilmos: Tájékoztató és személyes utószó.....</i>	21
<i>Zaicz Gábor: Hunfalvy Pál szerkesztői tevékenysége és munkatársai.....</i>	24
<i>Kiss Bálint János: Finnország, a csend országa hangökológiai perspektívából.....</i>	34
<i>Vít Adamovský – Kaiser Kamilla – Vojter Kitti:</i>	
<i>Beszámoló a XL. Nemzetközi Finnugor Diákkonferenciáról.....</i>	45
<i>Sipos Mária: Bakró-Nagy Marianne székfoglaló előadása az Akadémián.....</i>	47
<i>Várnai Zsuzsa: A lemenő nap hajfonata ha kibomlik.....</i>	50
<i>Gergely-Szép Kincső: Gyerekdalok etimológiai vizsgálata.....</i>	53
<i>Sipos Mária: A Reguly Társaság 2025. évi közgyűléséről és a további tervekről.....</i>	58

A címlapon Voigt Vilmos †2025

Finnugor Világ

A Reguly Társaság Értesítője

Szerkeszti: Csúcs Sándor (felelős szerkesztő), Molnár Zoltán

Szerkesztőség: Reguly Társaság: 2083 Solymár, Hóvirág u. 47.
Villanyposta: Csucs@btk.ppke.hu

Kiadja a Reguly Társaság a Finnugor Világkongresszus Magyar Nemzeti Szervezete közreműködésével

A társaság tagjai a lapot tagdíjuk fejében kapják. Tagdíj: dolgozóknak 2000 Ft, nyugdíjasoknak, diákoknak: 1000 Ft. Bankszámlaszámunk: 11101404–19664314–36000001.

© Waldberg Bt. Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, az adatfeldolgozó rendszerekbe való bevétel, nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes részeket illetően is.

HU ISSN 1416-776X * Printed in Hungary

Finnugor Világ

A Reguly Társaság Értesítője

XXX. évfolyam, 3. szám

2025. október

Voigt Vilmos
(1940–2025)

Kedves Olvasóink!

Az idei év legfontosabb eseménye kétségtelenül a tartui finnugor kongresszus volt. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy négy beszámolót is közölhetünk erről az eseményről. Köszönjük Csepregi Mártának, Egedi Barbarának és F. Gulyás Nikolettnek, hogy megosztották tapasztalataikat olvasóinkkal.

Zaicz Gábor cikkével folytatjuk az MTA jubileuma alkalmából előző számunkban megkezdett sorozatot. Beszámolót olvashatnak továbbá az ezévi IFUSCO-ról és Társaságunk közgyűléséről.

Itt emlitem meg, hogy a *Magyar Tudomány* júliusi számában megjelent és az internetről szabadon letölthető a 2023-ban rendezett *Hajdú Péter emlékülés* anyaga. Az emlékülésről annak idején lapunkban is beszámoltunk (FV XXIX/1: 42–45), azt is megemlítve, hogy elmaradt Johanna Laakso bécsi professzor előadása Hajdú történeti nyelvészeti munkásságáról. Az elmaradt előadás a most publikált anyagban sem szerepel. Pedig jó lett volna olvasni egy korrekt és elfogulatlan elemzést Hajdú Péter gazdag életművének erről a szeletéről. Az előadások nyomtatott változatát olvasva még inkább erősödött az a meggyőződése, hogy monográfiát kellene írni Hajdú Péter életéről és munkásságáról. Vajon akad rá vállalkozó?

2021-ben védte meg Csepregi Márta *K. F. Karjalainen keleti hanti szöveggyűjtése* c. akadémiai doktori értekezését (I. FV XXVII/1: 11–18). A szerző a helsinki Finnugor Társaság megbízásából adta ki a Karjalainen gyűjtötte szövegeket. 2024-ben jelent meg a mű angol nyelvű változata Helsinkiben a Finnugor Társaság méltán híres sorozatának (MSFOu/SUST) 279. köteteként. A magyar nyelvű kéziratot Gugán Katalin és Sipos Mária fordította angolra. A könyvet szeptember 24-én a Nyelvtudományi Kutatóközpont *UIC talk* c. internetes sorozatában mutatták be. A két fordító részletesen ismertette a kötet felépítését, Karjalainen terepmunkájának eredményeit és hagyatékát, az itt kiadott nyelvjárási szövegeket, nyelvüket, stílusukat. Clive Tolley, a Turkui Egyetem docense, néprajzkutató többek közt az angolra fordítás nehézségeiről beszélt. A jól sikerült könyvbemutatót számos hazai és külföldi finnugrista kísérte figyelemmel.

Rendszeresen kapom testvéregyesületünk, a helsinki M. A. Castrén Társaság hírlevelét. Az idei harmadik számban más hírek mellett felsorolják a Rokon Népek Napja alkalmából tervezett októberi eseményeket. Helsinkiben 18, hat másik finnországi városban további 10 rendezvényre kerül sor. Igaz, a szervezésben nemcsak a Castrén Társaság vesz részt, hanem tucatnyi más egyesület vagy intézmény is. Munkájukhoz jelentős anyagi támogatást kapnak a finn államtól.

Végül szeretettel üdvözlöm lapunk szerzői sorában Gergely-Szép Kincsőt az ELTE diákját. Buzdítsa példája a finnugrisztika iránt érdeklődő fiatalokat arra, hogy bátran küldjék el szerkesztőségünknek írásait és fordításait.

Csúcs Sándor

Beszámolók a 14. Nemzetközi Finnugor Kongresszusról

I.

2025. augusztus 18–23. között zajlott az észtországi Tartu városában a 14. Nemzetközi Finnugor Kongresszus (Congressus XIV Internationalis Fenno-Ugristarum). Ezt a kongresszust 1960 óta ötvenként rendezik meg általában olyan országban, melynek valamely finnugor nyelvet beszélő lakossága van. A kongresszusra a világ minden táján élő, a finnugor (uráli) nyelvekkel és e nyelvcsaládba tartozó nyelveket beszélő népek néprajzával, történelmével és irodalmával foglalkozó kutatók gyűlnek össze. Az első kongresszus Budapesten volt. Észtország területén először még a szovjet időben, 1970-ben, Tallinnban rendeztek kongresszust, majd az észt függetlenség visszaállítása után tíz évvel, 2000-ben az egyetemi városban, az Emajõgi folyó két partján fekvő Tartuban. Idén augusztusban Tartu már másodszor fogadta a finnugristák nemzetközi közösségét.

Mind a város, mind pedig a Tartui Egyetem bölcsészkarján épülete kiváló kongresszusi helyszínnek bizonyult. Az emberi mértékű, parkokban bővelkedő, rendezett kisváros a történelem nyomait őrző gótikus katedrálisával, klasszicista épületeivel, felújított faházak negyedeivel ideális környezet mind az ott lakók, mind a vendégek számára. Az egyetem bölcsészkarján épülete pedig elképesztő infrastrukturális felszereltségével ámulatba ejtette nemcsak a közép-kelet-európai, hanem a nyugatabbról érkező kongresszusi résztvevőket is. A bölcsészkar épületének lépcsőfordulóiban és folyosóin gazdag fényképkiállítás elevenítette föl a finnugor népek körében végzett terepmunkák emlékét. A kongresszus szervezői lehetőséget biztosítottak az utóbbi években megjelent könyvek bemutatására és árusítására is.

Az előkészületekről és a kongresszus tartalmi kérdéseiről folyamatosan lehetett informálódni a rendezvény honlapjáról. Ezt az oldalt érdemes utólag is meglátogatni, ahol többek között az előadások kivonatai is olvashatók: <https://cif14.ut.ee/>.

A nyitó rendezvényen a kongresszus elnöke, Gerson Klumpp professzor bejelentette, hogy több mint háromezren regisztráltak a rendezvényre. 270 fő volt jelen, mintegy ötvenen pedig online módon kapcsolódtak a kongresszus munkájába. A földrajzi közelségből következően többségben voltak az észt és a finn kutatók, de számos országból érkeztek résztvevők Észak- és Dél-Amerikától kezdve Európán keresztül Japánig. Az internet segítségével bekapcsolódók többsége orosz állampolgár volt. A jelenlegi szabályok szerint ugyanis ők nem kapnak beutazási vízumot Észtországba. Az előadásait megtarthatták és részt vehettek a vitákban is, de csak a saját nevükkel, a munkahelyük említése nélkül. Az oroszországi finnugor népek képviselőinek fájdalmas hiánya emlékeztetett arra, hogy a szomszédunkban dúló háború hatással van az élet minden területére.

Magyar részről mintegy negyven résztvevője volt a kongresszusnak. Nemcsak tapasztalt, sok kongresszust megjárt kutatók, hanem öröndetesen sok pályakezdő fiatal is, akik láthatóan kihasználták minden pillanatot az ismerkedésre, kapcsolatok építésére. Erre különösen alkalmasak voltak a délelőtti és délutáni kávészünetek, melyek során nem csak kávé kaptunk: az épület belső udvarában minden eshetőségre felkészülve egy sátor alatt édes és sós ínycsalatok társaságában (melyeket bátran fogyaszthattak a különböző ételallergiákkal élők is) lehetett élénk beszélgetésbe keveredni – ezt ki is használták a kongresszusi résztvevők.

A kongresszus idején két fogadásra kaptunk meghívást, mindkettő különleges helyszínen zajlott. Kedden egy romjaiban is lenyűgöző, a 16. századi livóniai háborúban megsérült középkori katedrális helyreállított részében látta vendégül a finn és a magyar nagykövetség a kongresszus népét – ez korábban egyetemi könyvtár volt, most az egyetem történetét bemutató múzeumnak ad helyet. Csütörtökön a város szélén, a volt szovjet katonai repülőtér helyén megépült monumentális épületben, az Észt Nemzeti Múzeumban gyűltünk össze, ahol Tartu város polgármestere volt a házigazda. Mindkét fogadás végén felcsendült a táncba hívogató zene, amelynek nehéz volt ellenállni – egyébként is, a balti-finn körtáncok lépései könnyen elsajátíthatók, bátran bekapcsolódhatott bárki.

Természetesen nem csak evés-ivásról meg mulatozásról szólt a kongresszus, hanem elsősorban komoly munkáról. A program szerint öt nap alatt párhuzamosan nyolc helyszínen 228 előadás hangzott el (ha beleszámoljuk a szimpóziumok problémafelvető bevezetőit is, akkor 238), ezen kívül minden nap volt egy plenáris előadás is. A szervezők jó érzékkel a munkanap közepére, az ebéd előtti időszávba rakták a plenáris előadásokat, így ezek mindegyik napon nagyszámú hallgatóság előtt zajlottak. Egyébként is megfigyelhető volt, hogy a programokon fegyelmezetten vett részt a közönség és az előadók is. Betartották az időkorlátokat, nem voltak csúszások, az előadások közötti ötperces szünetekben pedig át lehetett menni egyik teremről a másikba.

Az előadások többsége angol nyelven hangzott el, ami manapság szinte kötelező a nemzetközi konferenciákon. Néhány zoomon bejelentkező oroszországi kolléga oroszul tartotta meg előadását, ezenkívül a programban hat finn nyelvű előadást számoltam meg. Megjelentek viszont a számi nyelvek azt bizonyítva, hogy ezek is alkalmasak tudományos eredmények közvetítésére: összesen öt különböző számi nyelven (északi, inari, kildini, lulei és kolтта) hallgatható előadást az, aki akart.

A szimpóziumok és szekcióelőadások széles kínálatából ki-kí érdeklődése szerint válogatott, erről jelen számunkban több beszámolót lehet olvasni. Kongresszusi kötetekre most sem lehet számítani. A kongresszusok történetében az utolsó a 2010. évi, piliscsabai volt az, mely nyomtatásban megjelentette az összes előadást. A későbbiek csak a plenáris előadásokat rendezték sajtó alá, idén

Tartuban ez sem történt meg. A záró rendezvényen Gerson Klumpp arra biztatott mindenkit, hogy folyóiratokban közöljék kutatásaikat.

A plenáris előadások közül az első az észt írásbeliség történetét tekintette át a kezdetektől, az 1520-as évektől kezdve a 18. századig. Ez az előadás, melyet **Kristiina Ross**, az Észt Nyelv Intézetének kutatója tartott, abba a program-sorozatba illett bele, melyet Észtországban idén az észt írásbeliség 500 éves jubileumának jegyében rendeznek.

A keddi plenáris előadó **Jussi Ylikoski**, a Turkui Egyetem professzora volt. Lendületes, szemléletes prezentációja arról szólt, hogy van még mit felfedezni az uráli nyelvek történetében. Felvetette például, hogy a *-ks-* elemű translátívus rag visszavezethető lehetne egészen az uráli alapnyelvig, mert a balti-finn nyelveken kívül vannak párhuzamai a mariban és a szamojéd nyelvekben is. Annak alapján pedig, hogy a 'szem' jelentésű szót több uráli nyelvben használják sok egyforma egyed egy darabjának jelölésére (vö. magyar *borsószem*), s ez az alak néhány nyelvben grammatikalizálódott is, Ylikoski lehetségesnek tartja, hogy az alapnyelvben az egyes szám (singularis) mellett létezett a singulatív kategória is. Mit kell tennie és mit nem kell tennie egy nyelvtörténésznek? – tette föl végül az előadó a kérdést, majd meg is válaszolta:

- folyamatosan újraértékelni a kapott nézeteket,
- ismerni az uralisztika hosszú történetét,
- értékelni az uralisztika hosszú történetét,
- de nem hinni vakon a régi igazságokban,
- nem rekonstruálni olyan dolgokat, amelyek a való életben nincsenek bizonyítva,
- fontos a régi szövegek és a nyelvi változások ismerete.

Az utolsó állítást az előadó a finnugor nyelvcsalád legrégebbi dokumentált jelzős szerkezetével, a *feheruuaru rea meneh hodu utu rea* részlettel (1055) illusztrálta, s ezt a bölcs tanácsot adta: „ha a legtöbb mai esetrag névutóra megy vissza, ne próbálkozz más trükkökkel az alapnyelvekben”.

Jussi Ylikoski előadása elhangozhatott volna egy elsőéves egyetemi kurzuson is, de nagyon helyénvaló volt a finnugristák legnagyobb nemzetközi rendezvényén, emlékeztetvén a sokat tapasztalt és sokat próbált kollégákat a történeti-összehasonlító nyelvészet alapjaira. Rám legalábbis felszabadítóan hatott ez az előadás, visszaadta a reményt a nyelvtörténeti kutatás értelmében.

A szerdai plenáris előadást nem hallottam, erről Egedi Barbara írásából tájékozódhatunk. Csütörtökön is magyar előadót köszönthettünk: **Ruttkay-Miklán Eszter** mutatta be Schmidt Éva munkásságát, valamint a hagyaték feldolgozásával kapcsolatos eredményeket és terveket. Prezentációja azokat is lenyűgözte, akik jól ismerik ezt a témát. A népes közönség tetszését hosszantartó vastaps igazolta az előadás végén.

Az utolsó, pénteki plenáris előadó **Valts Ernštreits** volt, a rigai Lett Egyetem Lív Intézetének vezetője. Ő a lív nyelv revitalizációja érdekében végzett, sokszínű munkáról számolt be, melynek eredményeképpen egyre gyarapodik a már kihalt-nak hitt nyelv beszélőinek tábora. A közönségben bizonyára sokan voltak, akik óhatatlanul is összehasonlították a lettországi lívek és az oroszországi finnugorok helyzetét. Az az igazság, hogy a revitalizációhoz szükség van a többségi nemzet támogatására is.

A záró alkalmon Gerson Klumpp köszönetet mondott mindenkinek, akinek része volt a kongresszus sikerében – a főszervezőktől kezdve a plenáris előadókon és a szimpóziumok szervezőin keresztül az önkéntesek hadáig. Ezek után pedig Bereczki András, az ELTE Finnugor Tanszékének vezetője amellelt, hogy a vendégek köszönetét tolmácsolta a jól sikerült kongresszus hibátlan megszervezéséért, meghívta a finnugrista közösséget a 15. Nemzetközi Finnugor Kongresszusra, mely remény szerint 2030 augusztusában fog megvalósulni Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. Bereczki András ezt a meghívást négy nyelven (észt, finn, magyar, angol) mondta el, így valószínűleg mindenki megértette, és meg is jegyezte. Szavait a jelenlévők nagy ovációval fogadták.

Csütörtök délután ülésezett a Finnugor Kongresszusok Nemzetközi Bizottsága (ICFUC). Az ülésen 24 tag volt jelen, hatan online módon kapcsolódtak a tanácskozásba. Megemlékeztünk az utóbbi három évben elhunyt bizottsági tagokról (Heikki Leskinen, Valej Kelmakov és Voigt Vilmos), megállapítottuk néhány tagról, hogy betöltvén a hetven éves korhatárt, a bizottság tiszteletbeli tagjaivá válnak (ez azt jelenti, hogy tanácsaikkal segíthetik a bizottság munkáját, de szervezeti jog nélkül). Az egyes nemzeti bizottságok újabb tagokat javasoltak a nemzetközi bizottságba: a finnek Arja Hamarit (Turku), az oroszországiak Ljudmila Grigorjevát, a nem-finnugor országok bizottsága Riitta-Liisa Valijärvit (Uppsala) az észtek Madis Arukask folkloristát (Tartu), a magyarok – tekintettel a következő kongresszusi helyszínre – Gugán Katalint és F. Gulyás Nikolettet (Budapest). A Végrehajtó Bizottság tagjai: Gerson Klumpp (Észtország), Johanna Laakso (Finnország), Oleg Szergejev (Oroszország), Rogier Blokland (nem-finnugor országok), Sipőcz Katalin (Magyarország). Ez utóbbi feltehetőleg hamarosan változni fog, mert a Végrehajtó Bizottság vezetője hagyományosan a következő kongresszus elnöke, a mi esetünkben Bereczki András lesz.

Újból felvetődött az a kérdés, hogy vajon megfelelő-e az ICFUC mostani felépítése (nemzeti bizottságokból szerveződő nemzetközi bizottság), vagy túl kellene-e lépni a nemzeti alapon szerveződő struktúrára, és nemzetközi társaságot alapítani, mely tagdíjakkal működik, és a kongresszusok szervezéséért is felel. Ahogyan a korábbi, bécsi kongresszuson, Tartuban is elnapolták a döntést úgy vélvén, hogy az ügyben további gondolkodásra van szükség. Hasonlóképpen nem

változott az a rendszer, hogy az ICFUC-tagok mentesülnek a részvételi díj befizetésétől.

Mivel már előzőleg sejteni lehetett, hogy a következő kongresszus helyszíne Budapest lesz, a magyar résztvevők (akik közül a legnépesebb csapat, tíz fő éppen az ELTE Finnugor Tanszékét képviselte) mindent azzal a szemmel is vizsgáltak, hogy mit és hogyan lehet majd megvalósítani 2030-ban Budapesten, mire kell figyelni, milyen tapasztalatokat lehet és kell átvenni. Az volt az általános vélemény, hogy az észtek magasra tették a lécet, nehéz lesz ezt túlszárnyalni, de még utolérni is. Természetesen sok különbség van Tartu és Budapest, a Tartui Egyetem és az ELTE, az észt és a magyar mentalitás között, de jó esetben ezeket a különbségeket még a javunkra is fordíthatjuk.

Csepregi Márta

II.

A 65 éve rendszeres időközönként megrendezett Nemzetközi Finnugor Kongresszus témái között már a kezdetektől hangsúlyos helyet foglalt el a nyelvészet, legfeljebb az érintett területek, módszerek, megközelítések változtak az idő múlásával. A nyelvészeti érdeklődést jól mutatták idén is az előre meghirdetett szimpóziumok arányai. A kongresszusra jelentkezők ugyanis 19 szimpózium (azaz egy-egy kiemelt téma köré szerveződő műhely) programjához csatlakozhattak, és ebből 12 nyelvészeti tematikát kínált). Ilyen kiemelt témák voltak a marginális fonémák, a prozódiai kutatások, az alany és a tárgy jelölése, a főnévi kifejezések belső szerkezete, a mozgásigék, a diskurzuspartikulák, az összetett mondatok, és az episztemikus kategóriák vizsgálata. Ezen felül a hagyományosabb témának nevezhető alapnyelvi szókinckutatás mellett külön műhelybe rendeződött a történeti korpuszpépítés módszereit megvitató közösség is. Ami az egyes uráli nyelveket illeti, idén különösen nagy figyelmet kaptak a számi nyelvek és a dél észt nyelv(járás). A legrövidebb szimpózium összesen három előadásból állt, míg a leghosszabb két teljes napot ívelt át a programban.

A kongresszusra érkezőknek nem feltétlenül kellett egy szimpóziumhoz igazítaniuk a témájukat, jelentkezhetek az általános szekcióba is. A szervezők természetesen itt is nagyobb, tématerületi blokkokba rendezték az előadásokat, így a nyelvészetben belül morfológia, szintaxis, szemantika, lexikológia (azon belül leginkább etimológia és névtan), továbbá grammatikalizáció- és többnyelvűség-kutatás képviseltette magát.

A konkrét nyelvtani kérdések boncolgatásán túl, nagy hangsúlyt kapott az areális nézőpont, azaz az areális tipológia. Eszerint egyes nyelvi jelenségek összehasonlító vizsgálatokkor legalább olyan fontos tényező lehet a beszélők területi

közelsége, a nyelvek földrajzi, azaz „fizikai” érintkezése (vö. török nyelvek, tunguz nyelvek hatása), mint a rokonság. A digitalizációs tendenciáknak megfelelően lépten-nyomon előkerült a korpuszpépítés és a korpuszkutatás kérdése és alkalmazása, sőt még a mesterséges intelligencia felhasználási lehetőségei is felmerültek. A grammatikakutatáson belül jól megfigyelhető, hogy egyre nagyobb arányban jelennek meg olyan formális nyelvészeti megközelítések, amelyek korábban nem voltak jellemzőek az uralisztikában, illetve az egyes kisebb uráli nyelvek belső történetének feltárása is előtérbe került, nem teljesen függetlenül a digitális korpuszok növekedésétől.

Ahogy a fenti felsorolások is sejtetik, ilyen gazdag program mellett nyelvész-ként lehetetlen volt minden fontosnak ítélt előadást végighallgatni, hiszen az öt nap alatt gyakran fordult elő, hogy a nyolc párhuzamosan futó szekcióból akár négyben is nyelvészeti témájú előadások csoportosultak. Ugyanakkor minden napra jutott egy plenáris előadás az épület kiválóan felszerelt és kényelmes auditóriumában, és a plenáris előadások közül több is érintett nyelvészeti kérdéseket. Ilyen volt **Jussi Ylikoski**, a Turku Egyetem professzorának prezentációja augusztus 19-én (On contemporary research into Uralic grammar), amely kifejezetten a jelenlegi uráli nyelvészeti kutatások egyfajta összefoglalását célozta meg. Ylikoski szórakoztató stílusban és felkészülten beszélt több területről is, ugyanakkor két, vitaindító témát is tárgyalt: egyrészt az eszkimó–uráli rokonság kérdését, másrészt az alapnyelvi morfológiai és szintaktikai rekonstrukció lehetőségeit, illetve (feltételezett) lehetetlenségét. Augusztus 20-án **Lukács Ágnes** (BME Kognitív Tudományi Tanszék) tartott plenáris előadást, amelyben összefoglalta az utóbbi évek eredményeit a nyelvészeti kutatásban (The Construction of Hungarian Grammar: Insights from Language Acquisition Research). Ez kifejezetten új megközelítésnek számít finnugrisztikai körökben, így az előadást nagy érdeklődés övezte és sok kérdés követte a közönség soraiból.

A szóbeli előadások számához mérten viszonylag szerénynek mondható a poszterszekció mérete: összesen hét poszter szerepelt a kongresszus programjában, ezen belül egy foglalkozott kifejezetten nyelvészeti témával, és egy másik a nyelvtenudást segítő mesterséges intelligenciával.

A szabályos előadásokon és posztereken túl rövid szakkönyvismertető prezentációknak és egy nyilvános kerekasztal beszélgetésnek is otthont adott a rendezvény. Az utóbbira az első nap végén került sor, méghozzá előre felkért résztvevőkkel: a beszélgetésben Johanna Laakso (Bécs), Lotta Jalava (Helsinki), Szeverényi Sándor (Szeged), Tímár Bogáta (Tartu) és Madis Arukask (Tartu) vett részt, a programot pedig a kongresszus házigazdája, Gerson Klumpp moderálta. A finnugrisztikai tudományterület népszerűsítése volt a téma, ennek keretében pedig természetesen felmerült, milyen módszerekkel lehet kommunikálni a nyelv-rokonság tényét, egyáltalán felkelteni az érdeklődést a nem-tudományos közegben mozgó emberekben egyrészt a nyelvek kutatása, másrészt saját anyanyelvének

kapcsolódási pontjai felé. A kongresszus alatt fogalmaztak meg észt nyelvészek egy petíciót is, amelyben felkérlik az észt kormányt és parlamentet, hogy önálló, regionális nyelvként ismerje el a déli észt nyelvjárascsoportot. Amellett, hogy nyelvészeti értelemben a külön nyelvként kezelés igazoltnak és indokoltnak látszik, egy ilyen nyelvpolitikai lépés nagyban elősegítheti ezeknek a kihálással veszélyeztetett kisebbségi változatoknak a fennmaradását. A petíció most is elérhető vöro, angol, észt és német nyelven ezen a linken: <https://tinyurl.com/ea2zpvzv>.

Ahogy Csepregi Márta is említette beszámolójában, a szervezők nem terveztek egységes kötetet közreadni a kongresszuson elhangzott előadások anyagából, de bátorították a szimpóziumok szervezőit, hogy szervezzék meg maguk a szűkebb témák közös publikálását. Jelen sorok írója például, az egyik szimpózium társ-szervezőjeként, a *Journal of Uralic Linguistics* folyóirat szerkesztőségétől kapott felkérést egy különszám összeállítására. Valószínűleg több hasonló témaspecifikus kötet vagy folyóiratszám is formálódik az elkövetkező hónapokban az egymással összekapcsolódó tudományos eredmények közreadására. Végül, de nem utolsó sorban szeretném megemlíteni, hogy több magyar kutató utazását és szereplését a Magyar Tudományos Akadémia és a Tartui Egyetem között létrejött észt–magyar csereprogram támogatta (*Nyelvtani változások az uráli nyelvekben*, NKM2025-23/2025).

Egedi Barbara
Történeti Nyelvészeti és Uralisztikai Intézet
ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont

III. Mozgásigék, episztemikus modalitás és korpuszpépítés

A B.5-ös szimpózium (*Verbalization of motion events in Uralic*) az uráli nyelvek mozgást kifejező igei szerkezeteivel foglalkozott Jeremy Bradley, F. Gulyás Nikolett és Johannes Hirvonen szervezésében. A szimpózium kiindulópontja Talmy (2007) egyik tanulmánya volt, ami aszerint csoportosítja a vizsgált nyelveket, hogy bennük a mozgást jelölő igék lexikálisan elsősorban a mozgás módját vagy az irányát fejezik ki. A kérdést korábban is vizsgálták már több uráli nyelvben és az eredeti klasszifikáció is több ponton módosult, így a szimpózium célja egyrészt a kérdésnek a nyelvcsaládon belüli minél alaposabb feltérképezése, másrészt pedig az elméleti és módszertani problémák megvitatása volt.

A bevezető előadást **Jeremy Bradley** tartotta, aki elsősorban a mezei mari konverbumos szerkezeteket vizsgálta. **Egor Kashkin** (online) előadásában az 'esik' és az ehhez hasonló jelentésű igéket vizsgálta egy sor nyelvben lexikális tipológiai keretben. **Piia Taremaa** és **Ann Veismann** az észt nyelvben meglévő

mozgásigéket mutatta be részletesen. Megállapították, hogy noha a korábbi kutatások helyesen mutatták be azt, hogy az ész nyelvben több a cselekvés módját, mint az irányát kifejező ige, utóbbiak jóval nagyobb gyakoriságban fordultak elő az általuk vizsgált korpuszokban. **Simon Gábor** és **Palágyi László** (online) előadásának középpontjában a magyar, pontosabban annak szatelit-típusú (tehát a mozgás módját inherensen jelölő) nyelvként való besorolása állt. A szerzők korpuszvizsgálatuk alapján érzékletesen illusztrálták, hogy ez a címke túlzottan leegyszerűsítő, emellett pedig az elmélettel kapcsolatos további kritikai észrevételeket is ismertettek. **Kiyoko Eguchi** szintén a magyar nyelvet vizsgálta: kísérletes módszerrel magyarul tanuló japán anyanyelvűek körében végzett felmérést arról, hogy hogyan fejezik ki a mozgásigéket, eredményeit pedig összevetette magyar anyanyelvűek válaszaival. A vizsgálat alapján megállapította, hogy a magyar anyanyelvű beszélők a módot kifejező mozgásigék mellett akár kétszeresen is jelölik a mozgás irányát (igekötővel, valamint a kiindulópontot vagy a célt a főnéven található esetragokkal), addig a japán anyanyelvűeknél ez jóval kisebb arányban volt jellemző. **Palágyi László** és **Bajzát Tímea** (online) előadása szintén egy korpuszalapú vizsgálat eredményét ismertette, melyben a szerzők magyar és finn mozgásigék használatát hasonlították össze. **Horváth Laura** részben elicitált, részben korpuszból gyűjtött, roppant gazdag példaanyagon keresztül ismertette a konverbumos szerkezetek/páros igék kialakulását és grammatikalizációját az udmurtban, valamint a vizsgálattal kapcsolatban felmerült elméleti nehézségeket. **Ernesto Di Marco** előadásában azt ismertette, hogy az egyes nganaszan mozgásigék milyen aspektuális jegyeket mutatnak. Ő is korpuszból származó adatokkal dolgozott, ahogyan a szimpózium utolsó előadója, **Vojter Kitti** is. Az utolsó előadás szintén a nganaszan nyelvvel foglalkozott, a szerző áttekintette a nyelvben meglévő mozgásigék jelentős részének használatát és összevetette azt az area más nyelveivel is, a dolgánnal és az evenkivel.

A B.8-as szimpózium (*Epistemic categories in Uralic and beyond: evidentiality, intersubjectivity, epistemic authority and engagement*) célja az volt, hogy fórumot biztosítson azon kutatások számára, amelyek egy vagy több uráli nyelvben vizsgálnak különféle, az episztemikus modalitás¹ mint gyűjtő kategória alá tartozó témákat az evidencialitástól az episztemikus bevonódásig (l. például Bergqvist – Kittilä 2020, Bergqvist – Grzech 2023). A szervezők, F. Gulyás Nikolett, Kubitsch Rebeka és Szeverényi Sándor abból a megfigyelésből indultak ki, hogy a hagyományosan evidenciális szembenállás, ilyennek írják le például az

¹ A modalitás a lehetőség, a szükségesség, a kellés, a valószínűség nyelvi kifejezése. Az episztemikus modalitás az a jelentés, ami a megnyilatkozó saját vélekedésén alapul és a modális jelentéshez társul. Pl. Marci ilyenkor már otthon *lehet*. (l. Kugler Nóra 2017. Az evidencialitás és a modalitás. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 467–494.)

udmurtban a különféle múlt idejű igék használata közötti különbséget, valójában nem kimerítő, az evidencialitás kategóriája alapján a szerkezetek nem írhatók le a maguk teljességében.

A szervezők közös bevezető előadásukban áttekintették az evidencialitás, az interszubjektivitás, az episztemikus bevonódás és az episztemikus autoritás különféle meghatározásait, felvetettek több lehetséges kutatási kérdést és szót ejtettek módszertani kérdésekről és problémákról. **Kugler Nóra** és **Tátrai Szilárd** (online) előadása jól kapcsolódott a bevezetéshez. A szerzőpáros számos, a korábbi elméleti kerettel kapcsolatos problémát azonosított és javasolta, hogy a kontextualizáció kategóriáján keresztül közelítsünk az evidencialitás kérdéséhez. Ezt magyar példákon, többek között a *-hAt* igeképző használatán keresztül mutatták be. **Benjamin Schweitzer** előadása a finn zenetudományi szövegek vizsgálatáról egy teljesen újszerű megközelítést hozott a szimpózium tematikájába. **Denis Teptiuk**, **Miina Norvik** és **Petar Kehayov** az észti irodalmi nyelv, a délést és a lív nyelv adatai alapján osztályozták a különféle evidencialitást kifejező nyelvtani elemeket. Csoportosításukban megkülönböztették az információ forrását nem pontosító reportatív, valamint a forrást pontosan jelölő kvotatív elemeket. Árnyalt elemzésükben bemutatták a nyelvek közötti kisebb szemantikai különbségeket. Előadásukat jól kiegészítette **Gabrielé Aputyté** és **Jurgis Pakerys** munkája, akik lett, litván és észti evidenciális funkcióval bíró igealakokat hasonlítottak össze szépirodalmi fordítások alapján. **Kubitsch Rebeka** mellett érvelt meggyőzően, hogy a hagyományos szemtanúsági-nem szemtanúsági szembeállítás helyett más, szintén az episztémia alá tartozó kategóriák használatával pontosabb képet kapunk az udmurt múlt idők funkcióiról. **Mari Saraheimo** az udmurt analitikus múlt időket vizsgálta, az előző előadóhoz hasonlóan az episztemikus autoritás kategóriáján keresztül. **Silja-Maija Spets** a mezei mari múlt időket csoportosította, a direkt–indirekt evidenciális felosztáson túl bemutatva, hogy egyes összetett igealakok azt fejezik ki, hogy a beszélő biztosan emlékszik valamire. **Timár Bogáta** előadásában a jövő időt és szükségességet kifejező *-šaš* participiumot vizsgálta a mezei mariban, kutatását kiterjesztette más uráli nyelvekre is és megállapította, hogy a mari az egyetlen vizsgált nyelv, amiben az episztemikus modalitáshoz tartozó jelentéseknek mind önálló jelölője van. **Szeverényi Sándor** elbeszélő szövegekben vizsgálta meg, hogy milyen elemekkel fejezik ki a nganaszanban a beszélői vélekedést. **Maria Kosheleva** pedig elsőként vizsgálta az evidencialitást a kildini számiban és megállapította, hogy a perfektumnak nevezett összetett múlt idejű igealak a korábban már lejegyzett funkciókon túl kikövetkeztetett evidenciális jelentést is hordoz. A szimpóziumot diszkusszió zárta, ahol elméleti és módszertani problémákról és azok lehetséges megoldásáról esett szó.

A B.12-es szimpózium címe *Building diachronic corpora for minority languages – facing methodological challenges*, szervezői Ksenia Shagal, Daria

Zhornik, Trond Trosterud, Timofey Arkhangelskiy, Alexandre Arkhipov és Jeremy Bradley voltak. A szimpózium fő célja annak megvitatása volt, hogy a korábbi nyelvéllapokat rögzítő forrásokat hogyan lehet korpuszként publikálni, milyen nehézségekkel szembesülnek a készítők a korpuszok létrehozása során.

A szervezők által közösen tartott bevezető után **Niko Partanen** ismertette a Finn Nemzeti Könyvtárban zajló digitalizációs projekteket. Előadásában rámutatott, hogy például az automatikus szövegfelismerés mennyire nehézkes régi sajtótermékek esetében. Ezen kívül beszélt a publikálással kapcsolatos szerzőségi kérdésekről is. **F. Gulyás Nikolett, Németh Szilvia** és **Szabó Ditta** a készülő komi-permják korpusz létrehozásával kapcsolatos kihívásokat mutatta be. A szerzők részletesen ismertették, hogy hogyan hozták létre a nyelvtani szabályrendszert a FLEx szoftverben, valamint, hogy a melléknévi és az igei kategória vonatkozó szabályainak leírásában milyen problémákat kellett megoldaniuk. **Maria Brykina, Josefina Budzisch, Aleksandr Riaposov** és **Alexandre Arkhipov** a Hamburgi Egyetemen futó INEL-projekt keretében létrehozott kamassz, szelkup és nyenyec korpuszokat mutatta be. Elmondták, hogy a különféle típusú forrásokat (írott és nyomtatott szövegek, hanganyagok) hogyan tudták egységesíteni. Hasonló kérdéskört vázolt fel előadásában **Joshua Wilbur**, aki a kritikuson veszélyeztetett pitei számi nyelvre vonatkozó írott és audio forrásokból állít össze korpuszt. **Fedor Rozhanskiy** az Elena Markusszal közösen létrehozott, az izsór nyelv soikkolai változatát tartalmazó korpuszokat mutatta be részletesen. Végezetül **Mervi de Heer** az UraLex adatbázis legújabb, készülő változatát ismertette. Az adatbázis az alapszókinszhez tartozó szavakat tartalmaz, így hasznos lehet az alapnyelvi szókinsz statisztikai alapú vizsgálatában. Az UraLex 3.0 28 uráli nyelvből tartalmaz adatokat, összesen 313 db, az alapszókinszhez tartozó jelentést adnak meg a szerzők. A szimpóziumot ebben az esetben is diszkusszió zárta, ahol első sorban etikai, szerzői jogi problémákról, valamint olyan gyakorlati kérdésekről esett szó, hogy hogyan vonhatók be a finnugrisztikai tanulmányokat folytató hallgatók a korpuszepítéssel kapcsolatos projektekbe.

Érdekes megjegyezni, hogy a szervezők mindent megtettek a résztvevők kényelméért és a rendezvény minél zökkenőmentesebb lebonyolításáért. Nagyon jó volt a programok beosztása: a plenáris előadások például napközben voltak, így azon valószínűleg többen vettek részt, mintha reggeli időpontban lettek volna. A szervezők igyekeztek fórumot biztosítani az inter- és multidiszciplináris kutatásoknak is. Emellett a kulturális programok is nagyon sokszínűek voltak. Csütörtök este az Észt Nemzeti Múzeumban rendezett fogadáson a múzeum igazgatója, valamint Tartu város polgármestere is beszédet mondott. Ezután pedig az Észtországban élő komik, permjások, udmurtok, marik, szetuk és más nyelvrokon népek képviselői tartottak zenés-táncos bemutatót vagy éppen mondtak anyanyelvükön verseket. Nagyon elgondolkodtató volt hallgatni, ahogy beszéltek saját történeteikről és közösségeikről, valamint azok megmaradásának

lehetőségéről. Fontos megjegyezni, hogy jelenleg Észtországban él a legnagyobb oroszországi finnugor diaszpóra, valamint egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a helyi kisebbségek, mint a szetuk vagy a vőruiak is. Augusztus 20-án, az észt függetlenség visszanyerésének napján, az egyik szimpózium szervezői a CIFU résztvevői nevében megfogalmaztak egy petíciót, amelyben szorgalmazzák a dél-észt önálló nyelvként való elismerését. A petíciót eljuttatták az észt kormánynak, a parlamentnek, valamint igyekeznek azt megismertetni minél szélesebb körben Észtországban és azon túl is.

Hivatkozások

- Bergqvist, Henrik – Seppo Kittilä (eds.). 2020. *Evidentiality, egophoricity, and engagement* (Studies in Diversity Linguistics 30). Berlin: Language Science Press.
- Bergqvist, Henrik – Grzech, Karolina. 2023. The role of pragmatics in the definition of evidentiality. *STUF – Language Typology and Universals*, 76(1). 1–30.
- Talmy, Leonard 2007. Lexical typologies. In Timothy Shopen (ed.): *Language Typology and Syntactic Description III – Grammatical Categories and the Lexicon* (Second Edition). Cambridge: Cambridge University Press. 66–168.

F. Gulyás Nikolett

IV.

Amikor belekezdtem ennek a beszámolóknak írásába, óhatatlanul eszembe jutott az 1970-es tallinni kongresszus, az első, amelyen részt vettem. Azóta minden finnugor kongresszuson részt vettem, egyet pedig kollégáim és tanítványaim segítségével szerveztem is (2010 Piliscsba). A járvány pozitív hozadéka volt az on-line technika szinte tökéletes kidolgozása. Ennek köszönhetően a 2023-as bécsi és az idei kongresszus előadásait itthonról követhettem. Ezzel kapcsolatban nyugodtan állíthatom, hogy a kapcsolat tökéletesen működött, a szervezők e tekintetben is tökéletes munkát végeztek.

Végigültem mind az öt napot. Fárasztó volt, de megérte. A kongresszusra a tematikai sokszínűség és a fiatal kutatói generáció szereplése nyomta rá bélyegét. Továbbra is aggódhatunk egyes kisebb rokon nyelvek fennmaradása miatt, de tudományunk jövője jó kezekben van.

E sorokat természetesen az előző beszámolók ismeretében írom, arra törekedve, hogy elkerüljem a felesleges ismétléseket, illetve hogy az olvasó reális képet kapjon a kongresszusról. A plenáris előadásokról az előttem szólók már beszám-

moltak, így én a szimpóziumi és szekció előadások közül válogattam. Bevallom, hogy a válogatás erősen szubjektív volt, de azzal nyugtatom magam, hogy az (angolul tudó) érdeklődők a kongresszus honlapján megtalálják a teljes programot és az előadások összefoglalóit.

A szervezők a szimpóziумokat betű- és számkóddal látták el. Az A csoportba kerültek a finnugrisztika általános kérdéseire kapcsolódó előadások, a B-be a nyelvészetiek (összesen 12 téma), a C-be a néprajziak (4 témakör), a D-be az őstörténettel és régészettel foglalkozó előadások.

Az A.1 szimpóziумon elhangzottak közül feltétlenül meg kell említeni **Horváth Csilla** (Helsinki Egyetem) előadását a manysi és hanti nyelv és kulturális helyzetéről Hanti-Manszijszkban 1990 és 2025 között. A szerző 2006 és 2019 között nyolcszor járt a helyszínen, 2019-től on-line tartja a kapcsolatot. Bemutatta a 2021-es népszámlálási adatokat, e szerint 12 228 személy vallotta magát manysinak, közülük 1346-an beszélik a nyelvet, 57%-uk városi lakos. A 31 467 hanti közül 9 230-an beszélnek hantiul, 71%-uk városi lakos. Az obi-ugorok elenyésző kisebbségben vannak a Hanti–Manysi Nemzetiségi Körzetben (1,7 millió lakos) és Hanti-Manszijszkban (107 ezer lakos) is. Vannak kulturális és tudományos intézményeik, újságok, népművészeti együttesek stb. Van alternatív tanulási lehetőség, de az obi-ugor profilú intézmények inkább a kultúra megőrzése érdekében dolgoznak, nem pedig a nyelvében. A helyzet tehát ellentmondásos és erős a politikai nyomás is.

Az udmurt származású **Svetlana Edygarova** (Helsinki Egyetem) előadását a finnugor összehasonlító nyelvészet céljával indította, majd beszélt arról, hogy 1930 és 1950 között ezt ellenséges módszernek tartották a Szovjetunióban. 1950-től javult a helyzet, de túlhangsúlyozták az orosz hatást a finnugor nyelvekre és erős ideológiai propaganda folyt. A rendszerváltás után megváltozott a helyzet, lehetővé vált a terepen végzett gyűjtőmunka, új intézmények alakultak, projektek indultak, megélénkültek a nemzetközi kapcsolatok. A mai helyzetre a nyelvészet dominanciája jellemző, magas szintű nyelvelírások és számítógépes korpuszok készültek. Egyre több az anyanyelvi kutató, akik hozzájárultak a szociolingvisztika és a nyelvészeti tipológia fejlődéséhez. Fontos feladat a kis finnugor nyelvek fennmaradásának támogatása, ez csak szoros együttműködéssel lehetséges. Az előadó úgy véli, hogy minden finnugor népet megillet az „őshonos” jelző, és ez azt is jelenti, hogy az őshonos tudást, etikát és módszertant integrálni kell tudományágunkba.

Az A.2 szimpóziумon tartott előadást **Salánki Zsuzsanna** (ELTE), aki a *Vordskem kyl* 'Anyanyelv' c. udmurt folyóirat részletes bemutatása mellett fontos információkat osztott meg a hallgatósággal az udmurt nyelv helyzetéről az udmurt iskolákban. Megtudtuk, hogy a 2022/23-as tanévben 169 iskolában 15 913 gyerek tanult udmurt nyelvet és irodalmat 305 tanártól. A nagy kérdés természetesen az, hogy használják-e anyanyelvüket a tanulók. Egy felmérés szerint a

családok 19%-ában csak udmurtul beszélnek, 39%-ában csak oroszul és 42%-ában oroszul és udmurtul is. A kép tehát nem túl biztató, bár az utóbbi években mutatkozik kisebb pozitív változás a fiatalok nyelvhasználatában.

Ugyanitt hallgathattuk meg **Kaiser Kamilla** (Szegedi Egyetem) előadását az udmurtoknál folyó nyelvi tervezésről két példán keresztül. Volt az udmurtoknak egy kiváló költőjük és tudósuk, Gerd Kuzebaj (1898–1937), aki a húszas években több cikkben is javaslatot tett arra, hogy egyes orosz jövevényszavakat milyen neologizmusokkal lehetne helyettesíteni. Munkájának sokáig nem akadt folytatója, mert a harmincas évektől az volt a hivatalos álláspont, hogy „az orosz nyelv jótékony hatást gyakorol a kisebbségi nyelvekre”. Gerdet 1937-ben koholt vádak alapján agyonlőtték. Csak a rendszerváltás után indult újra az udmurt nyelvújítás, vagyis a százával átvett orosz jövevényszavak helyettesítése udmurt szavakkal. Ebbe a folyamatba tartozott, hogy a *Mus* 'Méh' egyesület 2013-ban internetes vetélkedőt indított *Gondolj ki egy új szót!* címmel. Ennek eredményét elemezte az előadó.

Christian Pischlöger (Bécsi Egyetem) az Udmurtiában élő *beszermán* népcsoport számára az utóbbi években megteremtett irodalmi nyelvről, illetve annak ortográfiájáról beszélt. A beszermánok külön népnek tartják magukat, és így szerepeltek a legutóbbi népszámláláson is, amikor 2036-an vallották magukat beszermánnak. Aligha vitatható, hogy a beszermánok nyelve tulajdonképpen egy udmurt nyelvjárás, amely nem jelentős mértékben, de különbözik az udmurt irodalmi nyelvtől és a szomszédságában beszélt északi udmurt nyelvjárásoktól, mint ezt Valej Kelmakov kutatásai bizonyították. Az igazán rejtélyes a beszermánok elnevezése. A szó arab eredetű, és eredeti jelentése 'igazhitű mohamedán' volt. A szó átkerült a perzsába, onnan pedig a török nyelvekbe. Itt keletkeztek a szó *b*-kezdetű varánsai. A muzulmán vallásra áttérő egyes török törzsek népnév-ként is kezdték használni ezt a szót. Van egy feltevés, amely szerint a beszermánok eredetileg tatárok, akik áttértek az udmurt nyelv használatára. Ez persze lehetséges, de nincs rá bizonyíték. Ráadásul a beszermánok nem mohamedánok, hanem animista vagy ortodox vallásúak. Az utóbbi években felébredt öntudatuk bizonyítéka többek közt két, beszermán nyelvjárásban írt könyv. Ezek kapcsán alakult ki vita arról, hogy az udmurt helyesírást kellene-e alkalmazniuk, vagy ettől eltérő saját írást kellene alkotni. Ezt persze maguknak kell eldönteniük. Kérdés, hogy érdemes-e a különbözőség kedvéért saját írást alkotni.

A figyelmes olvasónak talán feltűnt, hogy az utóbb ismertetett három előadás udmurt témájú volt. Ez persze nem véletlen, hiszen több mint hatvan éve kezdem az udmurt nyelv tanulmányozását, így ez a nyelv és nép ma is közel áll hozzám.

A nyelvészeti, B.1-es szimpóziум előadói a finnségi nyelvek és a számi (lapp) ősi szókészletének rétegeivel foglalkoztak. Közülük hármat hallgattam meg, **Riho Grünthal** (Helsinki Egyetem) előadását a vepsze szókészlet eredet szerinti

rétegeiről, **Niklas Metsäranta** (Helsinki Egyetem) előadását a finn–permi nyelvekben jelentkező szubsztrátumi eredetű szavakról, és **Ante Aikio** (Oului Egyetem) előadását a számi nyelv ó-norvég jövevényszavainak két rétegéről. Eltekintek az előadók konkrét eredményeinek ismertetésétől, azok csak a finn-ségi és számi hangtörténet és etimológia szakértői számára lennének relevánsak. Itt inkább arról szólnék, hogy nyelvtörténészként meglegező nyugtáztam, hogy a hagyományos nyelvtörténetnek legalább Finnországban vannak művelői, akik nem érik be elődeik eredményeinek ismétlésével, hanem új módszerekkel, a nyelvi és egyéb körülmények, a külső kapcsolatok gondos elemzésével tágitják a horizontot és érnek el új eredményeket.

A B.2-es szimpózium a számi nyelv(ek)nek volt szentelve. Az előadók az inari számi és más számi nyelvek számos részjelenségével foglalkoztak. Itt és most egy olyan előadást emelnék ki, amely kis, kihalóban lévő nyelvek revitalizációjával foglalkozott. **Bianca Benini-Morottaja** a Turku Egyetem doktorandusza az inari számi és egy braziliai őshonos nyelv revitalizációját hasonlította össze, felvázolva az inari számi revitalizáció elméleti kereteit, fázisait, az alulról történő építkezést. Lapunk hűséges olvasói emlékezhetnek arra, hogy korábban már többször foglalkoztunk az inari számi egyedülálló sikertörténetként jellemezhető újraélesztésével. Nagy örömmre szolgált, hogy a téma a tartui kongresszuson is jelen volt.

Külön szimpóziumot (B. 3) szerveztek a dél-észti nyelvekkel/nyelvjárással kapcsolatos előadásoknak is. Az elhangzottak közül talán **Sulev Iva** (Tartui Egyetem és Võru Intézet) foglalta össze legjobban a probléma lényegét. Az előadó idén tavasszal Magyarországon is járt és előadást is tartott a délszti irodalmi nyelvekről (FV 2025/2:39). A probléma lényege, hogy három délszti nyelvjárás (võru, seto és mulgi) beszélői nyelvüket külön nyelvnak tartják, míg hivatalosan ezeket észti nyelvjárássoknak tekintik. A beszélők száma gyarapodik, a nyelv-művelésről, és a kiadványokról az előadó második munkahelye a Võru Intézet gondoskodik. Az előadó javaslatot tett egy nyilatkozatra, amelyben a kongresszus résztvevői arra kérik az észti illetékeseket, hogy a délszti nyelvek önálló helyi nyelvek minősítést kapjanak.

Saját szimpóziumot (B. 9) kaptak a diskurzusbeli partikulák (*discourse particles*) is. Ezen hangzott el **Sipos Mária** (Nyelvtudományi Kutatóközpont) előadása, aki észti-hanti kétnyelvű beszélőknél vizsgálta a partikulák használatát, különös tekintettel az oroszról kölcsönzött elemekre. A példák gondos elemzésével arra a következtetésre jutott, hogy a partikulák használata függ a szövegek típusától, a beszélő életkorától és egyéni sajátosságaitól.

A C jelű néprajzi szimpóziumok anyagából három előadást szeretnék kiemelni. **Madis Arukask** (Tartui Egyetem) a vótok körében végzett észti gyűjtőmunkáról beszélt. Bemutatta a kiváló észti finnugrista, Paul Ariste gyűjtéseit és szólt Gustav Ränk és Ilmar Talve gyűjtőmunkájáról is. Térképen is bemutatta a vótok

lakóhelyeit. Ezen nagy örömmel ismertem fel Kattila falut, ahol 1841 júniusában Reguly Antal is gyűjtött vót népdalokat.

Nagyon érdekes volt **Liivo Niglas** (Tartui Egyetem) előadása. Ez arról szólt, hogy 1999-ben egy három hónapos expedíció során filmfelvételeket készítettek a Jamal félszigeten egy nyenyec rénszarvastenyésztő kolhoz dolgozóinak mindennapi életéről, munkájáról, vándorlásukról, az állattálozatok bemutatásáról tavasszal a borjadzás időszakában. A felvett anyagból több, mint egy tucat különböző hosszúságú dokumentumfilm készült, amelyeket az ismeretterjesztés mellett tudományos kutatásra is fel lehet használni. Néhány részletet az előadó be is mutatott.

Eva Toulouze (INALCO Párizs/Tartui Egyetem) a keleti (Baskíriában élő) udmurtok 1990 után újjáéledt vallási szokásairól beszélt. Az idegen népektől körülvevő udmurtok számára az ősök vallása az identitás alapja. Fontos szerepet játszanak az ősök kultuszához kapcsolódó ceremóniák, de vannak családi és családok közötti ünnepek is, és megtartják az évszakok változásához és a paraszti gazdálkodás fontos eseményeihez fűződő közös, esetleg több falut egyesítő ünnepeket is.

Egy szimpóziumon (D. 1) hangzottak el őstörténeti és régészeti témájú előadások. Közülük kettőt tudtam meghallgatni. **Petro Pesonen** (Finn Régészeti Szolgálat, Helsinki) és munkatársai két finnországi, a kései bronzkorból, illetve a korai vaskorból származó fazéktípust elemeztek. Közülük a későbbi az őslappokhoz köthető és Kr. u. 1–250 között használták, amikor megtörtént a legrégebbi ősgermán jövevényszavak átvétele.

Outi Vesakoski (Turku Egyetem) az ún. *Seima-Turbino*-i bronzeszközökkel (Kr. e. 2200–Kr. e. 1600) hozza kapcsolatba az ősi uráliakat. Úgy véli, hogy ebben a kultúrában több etnikum érintkezett egymással, akik az uráli nyelveket (!) közvetítő nyelvként (*lingua franca*) használták. Ez persze lehetséges, de bizonyíték nincs rá, és számomra az érvelés nem meggyőző.

Azok az előadások, amelyek egyik szimpóziumba sem illettek bele, az általános szekcióba kerültek. A szervezők ezeket is csoportosították tematikailag, olyan címszavak alá sorolva őket, mint *irodalom–folklor, szintaxis, szemantika, grammatikalizáció, etimológia* stb. Az elhangzott előadásokból itt csak néhányat mutatok be röviden, annak illusztrálására, hogy milyen sokszínű volt a tartui kongresszus.

Cornelius Hasselblatt (Észt Tudományos Akadémia) a *Virantanaz* vepsze eposzt mutatta be. Ezt az ismert vepsze nyelvész, Nyina Zajceva (1946–) írta, 2012-ben jelent meg és már van észti, finn, orosz és francia fordítása is. Ez a mű olyan epikus alkotás, amely a túlélésért küzd, hiszen a vepsze nyelvnek mára kevesebb, mint kétezer beszélője maradt. A 2778 soros eposz feléleszti a nemzeti öntudatot, bemutatja a hagyományos erdei életet, a természettel fennálló harmó-

niát. Az előadó részleteket is bemutatott a műből, és szólt a 2021-es francia nyelvű kiadás fogadtatásáról is.

Lapunk olvasói előző számunkban már találkozhattak **Vít Adamovský** nevével. A cseh származású kutató jelenleg az ELTE doktorandusza és Pápay József kéziratos hanti hagyatékának feldolgozásával és publikálásával foglalkozik. Tartui előadásában *A Nadym-folyó melléki nép éneke* c. hősének három változatát hasonlította össze. Szólt a Pápay-hagyaték sorsáról, bemutatta a hősének jellemzőit, tipikus szüzséit és stilisztikai sajátosságait, tartalmilag és stilisztikailag elemezte a három változatot.

A finn **Riku Erkkilä, Tomi Koivunen** szerzőpáros előadásában az udmurt ablativusraggal foglalkozott. A rag mai funkcióit elemezve arra a következtetésre jutottak, hogy a ragban jelentkező *-l-* az őspérmiben nem helyet jelölő elem volt, használata az élt jelentő főnevek paradigmájára korlátozódott. Itt természetesen nincs mód a feltevés részletes vizsgálatára, de arra azért felhívnom a figyelmet, hogy úgy tűnik minden viszonyrag eredeti helyjelölő elemből származik.

Az utolsó, általam bemutatott előadásban is udmurt téma került szóba. **Asztalos Erika** (Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest) az udmurt *-emyn* igenévképző funkcióit elemezve arra a következtetésre jutott, hogy az eredetileg rezultatív funkciójú képző kétféleképpen is grammatizálódott. Ennek köszönhető mai heterogén használata. A képzőt alapvetően állítmányi szerepben használják, pl. *ukno vorsamyn* 'az ablak be van csukva'.

Csúcs Sándor

✱

Voigt Vilmos (1940–2025)

2025. június 8-án elhunyt Voigt Vilmos professzor, nemzetközi hírű néprajzkutató, szemiotikus, aki többek között a finnugrisztika területén is jelentőset alkotott.

Voigt Vilmos 1940. január 17-én született Szegeden, de már Budapesten járt iskolába. 1963-ban szerzett diplomát az ELTE-n, magyar–néprajz/folklorisztika szakon. Egész életében szeretett egyeteméhez kötődött, itt volt 1964-től tanársegéd, 1970-től adjunktus, 1976-tól docens, majd 1995-től egyetemi tanár, s itt lett 2010-ben, nyugdíjba vonulásakor professzor emeritus is. 1973-ban lett kandi-

dátus, 1995-ben habilitált, majd ugyanabban az évben megvédte nagydoktori disszertációját is. 1979-től állt az ELTE Folklore Tanszék élén. Ő volt a Magyar és összehasonlító folklorisztika doktori (PhD)-program alapítója. Rengeteg magyar és külföldi tudományos társaság, bizottság tagja volt. Csak néhány ezek közül: a Magyar Néprajzi Társaság elnökhelyettese, a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság elnökhelyettese, a Magyar Szemiotikai Társaság alapító elnöke, a European Centre for Traditional and Regional Cultures nemzetközi bizottságának alapító elnöke, az International Association for Semiotic Studies bizottsági tagja és a Folklore Fellows folklorisztikai szervezet elnökségi tagja. Finnugor kötődései: az ICFUC nemzetközi bizottságának tagja, a Finn Irodalmi Társaság levelező tagja, a Finnugor Társaság rendes tagja, a Kalevala Társaság külföldi tagja, a Societas Uralo-Altaica külföldi tagja, a Finn Szemiotikai Társaság és a Porthan Társaság tiszteletbeli tagja, a Reguly Társaság tiszteleti tagja. Számos kitüntetés közül kiemelem a Finn Oroszlán Lovagrend lovagi fokozatát és a Kalevala Társaság emlékérmét. 2010-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjével tüntették ki. A Bukaresti Tudományegyetem és a Tartui Egyetem díszdoktora. Felesége, Verebélyi Kincső szintén szakmabeli, az ELTE néprajzprofesszora.

Voigt Vilmos számos tudományterületen jeleskedett. Elsősorban néprajzkutató, szemiotika-kutató, antropológus, de jelentősek a magyarságtudomány, a finnugrisztika, a skandinavisztika, a baltisztika és az összehasonlító vallástudomány (főként a sámánizmus) terén végzett kutatásai is.

Voigt Vilmos hihetetlen mennyiségű publikációt jegyzett. Bibliográfiája két kötetben jelent meg (*Voigt Vilmos könyvészete* 1–2. Szerk. Keményfi Róbert. Néprajzi Tanszék, Debrecen. 2010, 2015), ez a bibliográfia 2473 (!) tételt számolt. Első publikációja 1960-ban jelent meg. Ez gyakorlatilag átlagosan majdnem heti egy publikációt jelent. Ezek között igen sok monográfia is van, szerzőként és szerkesztőként 75 kötet fűződik a nevéhez. Több mint 500 tanulmánya és cikke jelent meg külföldön, különböző nyelveken. Számos egyetemi tankönyv és kézikönyv szerzője és/vagy szerkesztője.

Sokat foglalkozott nyelvrokonaink hitvilágával, folklórával, szemiotikájával. Itt csak a főbb könyveit említem: *Menin puutarhaani. Valikoima unkarilaisia kansanrunoja 1500-luvulta 1900-luvulle* [Mentem a kertembe. Magyar népköltési gyűjtemény, 16–20. század]. Helsinki, 1990; *60 kaunista unkarilaista kansanlaulu* [Hatvan szép magyar népdal]. Szombathely, 1992; *Irodalom és nép Északon: a balti finn népek folklórja mint az európai folklór része*. Budapest, 1997; *Euro-päische Linien: Studien zur Finnugristik, Folkloristik und Semiotik*. Budapest, 2005.²

² Voigt Vilmos életéről és munkásságáról: Keményfi Róbert: *Voigt Vilmos tudományos pályafutása*. In: Finnugrisztika – filológia – folklorisztika. Debrecen, 2018. 9–10; *Voigtloristica*.

Eddig a száraz adatok. A továbbiakban szeretném a vele kapcsolatos személyes élményeimet megosztani. Ő a hallgatóknak és a fiatalabb korosztálynak Voigt professzor úr volt, a vele egy nemzedékbe tartozóknak és majdnem kortársainak A Vili. Így, nagybetűvel. Kimondva is nagybetűvel, mert a tiszteletet és az egyediséget verbálisan is érzékeltetni lehet (és kell). „A Vilit” mindenki tisztelte, s erre hosszú életpályáján rá is szolgált.

Zöldfülű tanársegédként ismertem meg. A finnországi Jyväskyläben voltam magyar lektor, ő jött előadásokat tartani. Egyik este tanszéki társasággal elmentünk beszélgetni. Voigt tanár úr Bo Lönnqvist etnográfus kollégájával svédül beszélt, a többiekkel pedig folyékony finnséggel társalgott szemiotikai és nyelvészeti témákról, hibátlan nyelvtani formulákkal rendelt ételt és italt, s hosszan értekezett a finn társadalom néphagyományairól és az északi néplelek különlegességeiről. Elképedve kérdeztem: hát finnül is tud? Nem is volt finnugor szakos. Persze, jött a vendéglátó kollégám válasza: ő minden nyelven tud...

Később sokszor találkoztunk, finnugor kongresszusokon, nyelvészeti és hungarológiai konferenciákon, szemináriumokon. Előadásait, de még inkább a hozzájárulásait lenyűgöző volt hallgatni. Hibátlan (kör)mondatok, gyakorlatilag azonnal, a legcsekélyebb stilisztikai változtatás nélkül megjelentethető szövegek ezek.

Egy debreceni konferencia szünetében óvatosan feltettem neki egy kérdést: Vili bátyám, mit szólnál hozzá, ha kiadnánk egy kötetet finnugor tárgyú írásaiból? Voigt tanár úr fellelkesült, s azonnal elkezdte tervezni, mi is kerüljön a könyvbe. A válogatás nem volt egyszerű. A végeredmény 50 írás – s persze nemcsak a szűken vett finnugor folklór, szemiotika, nyelvészet került bele, hanem a finn és észti irodalomtörténettől a balti nyelvek metrikai kérdésein át a szibériai sámánkultuszig sok egyéb is. Természetesen itt sem lehetett megállni. Ha sámánizmus, akkor magyar ősvallás is, ha finn irodalom, akkor a Kalevala is, ha észti népköltészet, akkor a Kalevipoeg is. És hát ott vannak a lappok meg a skandinávok. Meg persze a szívéhez közel álló szemiotika. És még néhány könyvismertetés és a jó barátok nekrológjai. Ez utóbbi bármennyire fájdalmas, egy életpálya ívéhez ez is hozzátartozik – és sok tudománytörténeti (kulcs)mozzanatról tanúskodik. Így született meg a kötet, amelyet a Debreceni Egyetem Néprajz Tanszéke jelentetett meg (Voigt Vilmos: *Finnugrisztika – filológia – folklorisztika*. Szerk. Maticsák Sándor. *Studia Folkloristica et Ethnographica* 70. Debrecen, 2018. 534 l.).

Nyelvészként nem tisztem méltatni Voigt Vilmos etnográfiai tevékenységét, inkább egy másik mozzanatra szeretnék kitérni. Aki fellapozza, átolvassa ezt a több mint félezer oldal, tanúbizonyságot nyer a szerző „soknyelvűségéről”. A nála ma-

Tanulmányok a 70 éves Voigt Vilmos tiszteletére. Szerk. Filkó Veronika et al. ELTE BTK Folklore Tanszék, Bp., 2010; *Folklorisztika 2000-ben. Folklór, irodalom, szemiotika. Tanulmányok Voigt Vilmos 60. születésnapjára* 1–2.. Szerk. Balázs Géza et al. ELTE BTK, Bp., 2000.

gától értetődő angol, német, francia, orosz mellett olvasott finnül és észtil. Skandináv ösztöndíja hozadéka volt a svéd és az óizlandi („ez volt a kulcsnyelv” – árulta el egyszer nekem), innen már csak egy fél lépés a norvég, s csak egy ugrás a dán. A finn irodalomról szóló írásaiban mikrofilológiai pontossággal elemezte a 18–19. századi finnországi svéd verseket, regényeket. A balti metrika megírásához komoly litván és lett nyelvű szakirodalmat dolgozott fel. Olvasott szláv és újlatin nyelveken, s persze birtokában volt a klasszikus latin–görög műveltségnek is.

Habár a cím alapján ez a kötet „csak” a finnugor/finn/ősmagyar témájú anyagok válogatása volt, valójában egy nagyívű pályafutás bemutatása, egy igazi „renewals” tudós világszemléletének, olvasottságának látletele, tudományos és tudományszervezői munkásságának lenyomata. Voigt tanár úr emlékét ezáltal is megőriztük.

Maticsák Sándor

✱

Tájékoztató és személyes utószó

(Voigt Vilmosra emlékezünk alábbi írásával, amely a Maticsák Sándor nekrológjában említett kötet utószavaként jelent meg. *A szerk.*)

In: Voigt Vilmos: *Finnugrisztika – filológia – folklorisztika*. Szerk. Maticsák Sándor. *Studia Folkloristica et Ethnographica* 70. Debrecen, 2018. 525–527.

Baráti és szakértői felkérésre állítottam össze e tanulmánygyűjteményt. Hálám kifejezéséül röviden felidézhetem debreceni kapcsolataim történetét. Családom gyakorlatilag Budapesten, Budán élt. A budapesti egyetemen végeztem el a néprajz szakot is. Ám amikor 1960-ban tanulmányi kirándulásra mentünk, ezt a debreceni néprajz szakosokkal együtt töltöttük. Máig emlékszem, kiket láttam akkor először. Diákköri konferencián jött hozzám ifj. Barta János, megkérdezvén, én vagyok-e az, aki negyedik elemiben a Margit-körúton vele egy osztályba jártam? Azóta sem szakadt meg a kapcsolatunk. Nyári szünetben laktam náluk. Itt tanultam meg a hanglemmez-hallgatást, főleg Wagner operáit. Később a Déry múzeum oldalánál levő nagy tömbházban másik szállásadóm is volt: Dankó Imre. Az ő tökéletes és tökéletesen rendben tartott könyvtárát én is használhattam. Amikor (1963-ban) végeztem, még az az ötlet is felmerült, legyen a

debreceni Néprajzi Intézetben gyakornok. De akkor már volt pesti állásom, és a családi otthon sem engedett.

Az akkor sokrétű finn–magyar kulturális csereegyezmény keretében 1963 szeptemberétől majd egy évig Helsinkiben voltam ösztöndíjas. Az előző évben Keresztes László kapott ugyanilyen ösztöndíjat, és a finnek mindig vele hasonlítottak össze. (Nagyon pozitív emlékeket hagyott maga után.) Minthogy Kálmán Béla professzor ugyanezen időben volt Finnországban, számos kollégához együtt mentünk – még a virágköltség felezése céljából is. Ekkor már nem az 1956-os menekült Kecskeméti István volt az egyetemen a magyar nyelvi lektor, hanem Nyirkos István, akivel életre szóló barátságot kötöttünk. Kecskeméti altajisztikai könyvtárát is alaposan átnéztem.

1963–64-ben a tudatlanságtól bátor emberként nemcsak Finnországot jártam be, hanem Karjalában, Észtországban, Rigában, a skandináv országokban pallérozódtam. Folklorista kollégáim zömét ekkor ismerhettem meg. Budapesten nem hallgattam finnugrisztikát, de skandinavisztikát (sőt óizlandit) igen. Ezt utaimon alaposan kiegészíthettem. Budapesten barátommal, Bojtár Endrével próbáltunk baltisztikát is elsajátítani, de ez reménytelen volt. „Finnországi” tartózkodásom viszont módot adott erre is.

Ekkor szerzett kollégáim-barátaim segítségével ettől kezdve tucatszor és több mint egész esztendő voltam Finnországban, később már Észtországban is. Tanítottam és kutattam. Finnországban én tanítottam először szemiotikát. Sajnos, legelső tanítványaim közül többen már nem élnek. Részt vettem a finnugrisztikai világkongresszusokon és szemináriumokon, később több szemiotikai kongresszuson. Megszerveztem az évenként ismétlődő finn–magyar folklór szimpozionokat. Dolgozatokat és állásigényeket, kutatóprogramokat bírálhattam el. Nyilván mindezért a Tartui Egyetem díszdoktorává választott. Számomra ez a legrangosabb elismerés.

A debreceni folkloristákkal több, mint fél évszázada megszakítatlan a barátságunk. Előadtam, jegyzeteket és oktatási kiadványokat jelentettek meg. Ők adták ki tudományos bibliográfiámat, két kötetben. Finnugristáikkal hol Debrecenben, hol Jyväskyläben szoktunk találkozni. Tuomo Lahdelma révén az ottani hungarológia megszervezésében is volt részem.

Mindez kissé már magyarázza is e kötet sokrétűségét. Az első perctől kezdve úgy terveztük, hogy több tudományterület kapjon szót. Olyan írások egybegyűjtésére gondoltunk, amelyek ma nehezen hozzáférhetők. A főbb témaköröket feltüntettük. Mintegy fél évszázad termése e válogatás. Erősen válogattunk, hiszen a most kihagyott írásokból további kötet(ek) is kitelt(ek) volna. Nem közzeltünk idegen nyelvű írásokat, pedig ezekből több kötet is összeválogatható lett volna. (Egy kivétellel: Vörösmarty *Szózatának* és a finn himnusz szövegének összekapcsolását a nemzetközi kutatás igen ritkán veszi észre. Maga a tény korábban is ismert volt – ám több mint fél évszázada magyar szerző ezzel nem foglalkozott.)

A dolgozatokat tematikus sorrendbe szedtük – azaz nem a megjelenés sorrendjébe.

A szövegeken sem filológiai, sem ideológiai szempontból nem változtattunk. Mivel különböző publikációkról van szó, a hivatkozások módja is különféle, de egy-egy dolgozaton belül igyekeztünk egységesíteni ezeket. Teljes tanulmányokat közlünk. Néhány helyen ugyanazt az érvelést említettem. Ezt is meghagytuk. Egy esetben a szövegben jeleztük, hogy egy másik, itt közölt írás ehhez képest ismétlés.

A régi szövegekben gyakori volt a „múlt század” megnevezés. Ezt „19. század”-ra változtattam. Hasonlóan a 20. századot is pontosítottam.

A közölt írások eredeti megjelenésének feltüntetését a kötet végére tettük.

Felmerült az az igény is, hogy további, leginkább finnugrisztikai jellegű, és itt nem közölt dolgozataim jegyzékét is állítsam össze. Hízelgő feladat – viszont nem is egyszerű, ugyanis szászámra sorolhatnék ily rövidebb-hosszabb írásokat. Ezek bibliográfiám két kötetében megtalálhatók. Viszont az üres lapokon „helykímélés végett” hozunk illusztrációkat. Ezek egyike sem dolgozatomat az eredetileg megjelentető kiadványból való, hanem a sokrétűséget szolgálja: gyönyörködtes (delectat).

Az olvasó észreveheti, elsősorban komparatív filológusnak tartom magam, erőteljes interdiszciplináris érdeklődéssel. Remélem ez a tudományos felfogás még ma is hat: távoli párhuzamok gyakran többet mondanak, mint az egymáshoz legközelebb álló változatok. Új módszertani irányzatokat is szívesen tanulmányoztam, igyekeztem ezeket terjeszteni is. Azonban éppen ilyen írásaim nem kerültek e kötetbe.

A tervezés és újraolvasás, korrigálás során sokszor eszembe jutott, hány tanárom, kollégám, barátom, tanítványom hunyt el az utóbbi fél évszázadban. Nekem még módomban állt a két világháború között már vezető kutatókkal találkozni, olykor együtt dolgozni. Hosszasan sorolhatnám neveiket. Minthogy a kötetben közlök személyes portrékat is, feltétlenül meg kell említenem, hogy még sokaknak tartozom – olykor talán viszonzott – köszönettel. Finnországban igazán Matti Kuusi tanítványának tarthatom magamat. Észtországban Arvo Krikmannról mondhatom ezt. És megismerhettem az 1960-as években felnövő új generációkat is. Ők is már 80 évesek lesznek – ha megérjük. Közülük Michael Branch legjobb barátaim egyike lett.

És köszönet illesse debreceni barátaimat, akik ismét önfeláldozó módon és hihetetlen ügyességgel megteremtették e kiadványt.

Eredetileg a független Finnország 100. évfordulóján írtam e sorokat. Most még hozzá kell tennem Nyirkos István és Ujváry Zoltán emléke előtti tisztelgésemet is.

Budapest, 2018. április

Voigt Vilmos

Hunfalvy Pál szerkesztői tevékenysége és munkatársai

A 215 éve született tudós és a Magyar Nyelvészet

Hunfalvy Pál rendkívül gazdag és sokrétű tevékenységét a nyelvtudomány, a történetírás és a néprajz területén fejtette ki. Munkásságának nagy korszaka a XIX. század harmadik szakasza (1851-től 1875-ig), amelyet kizárólag a nyelvtudomány művelésének szentelt.

Élete során három folyóirat szerkesztésére vállalkozott. 1850-ben Új Magyar Múzeum címmel tudományos folyóiratot indított. Ennek bevezetőjében megfogalmazta munkaprogramját: „Nyelvészeti tennivalóink nem szorítkozhatnak csak a magyar nyelv anyagának összegyűjtésére, tovább kell mennünk, tanulnunk kell a rokon nyelveket, mivel magyar nyelvtudós nem lehet, ki rokon nyelvekben nem jártas. Nemcsak a nyelvtudomány érdeke kívánja ezt, hanem őstörténetünk felderítését is legfőképpen a nyelvhasználat eredményeiből várhatjuk.”

1856-ban létrehozta a Magyar Nyelvészet (ezentúl gyakran MNyszet) című szakfolyóiratot, és megkísérelte ennek fennálló hat esztendeje alatt az új magyar nyelvtudomány elvi és szerkesztői kialakítását. E folyóiratnak nagy szerepe volt a magyar nyelv finnugor rokonságának tudatosításában, az összehasonlító szempont térhódításában, és a tudománytalan nyelvészkedés visszaszorításában. Zsirai Miklós meglátása szerint itt „Szorosan magyar tárgyú cikkeit nem számítva – legkedveltebb kérdése volt a magyar igeidők használata – több rokon nyelvvel is foglalkozott: *A mordvin nyelvről; A szamojéd nyelvről, különösen annak tárgyi igeragozásáról; Osztyák nyelv; A lapp nyelv, vagy az igazolt és megigazított Sajnovics; terjedelmes finn olvasókönyvet adott ki.*”

1862-ben az akadémia felkérte egy új folyóirat, a napjainkig létező Nyelvtudományi Közlemények szerkesztésére, amelynek célkitűzései teljességgel megegyeztek az anyagiak miatt beszüntetett előd célkitűzéseivel.

E tanulmányban egyrészt a tudós szerkesztő szakmai kollégáit mutatom be, pontosabban közülük általában azokat, akik idővel akadémiai tagjai lettek. Másrészt pontokba szedve értékelem az idén 215 esztendeje Nagyszalókon (Szepes vármegye) született Hunfalvy folyóiratát.

Hunfalvy alig néhány esztendő alatt igen szakképzettnek bizonyult nyelvész kollégákat vont be a munkába, kitűnő nyelvész-gárdát képezett ki. Folyóiratában rajta kívül 31 szerző nevével találkozunk. A Magyar Nyelvészetben közreműködő munkatársak egész sora lett később a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a folyóirat említett 32 közreműködője közül összesen 18 (a szerzőknek tehát több mint 56%-a).

Lássuk ezek után a tanulmányok (néhánykor ismertetések) tudós szerzőit, XIX. századi akadémiai jeles tagjait. Az összeállítás rendje a szóban forgó személyek születési évszáma.

Brassai Sámuel (1797–1897). Polihisztor, kolozsvári egyetemi tanár, akadémiai tagja. Szinte valamennyi tudományágban közzétett terjedelmes tanulmányokat, monográfiákat. Nyelvészeti dolgozatai többek közt a magyar mondattal (a téma néhány feldolgozásának évszáma: 1860–63, 1870, 1884), illetőleg a magyar kiejtéssel és szórenddel (1888) kapcsolatosak. A magyar nyelvhelyességet mindennél többre tartotta, és a magyartalanságok elleni mozgalmak – beleértve Szarvas Gábor későbbi Magyar Nyelvőrének tevékenységét is – jórészt az ő munkásságára vezethetők vissza. A helyes magyarság kérdése foglalkoztatta 1846-ban publikált, és folyóiratunkban 13 évvel később – a szerző kérésére –, *Adalék okmányok a' „nyelvújítás és nyelvrontás” ügyében* címmel újraközölt írásában is (MNyszet 4: 97–123), melyhez Hunfalvy, szokásához híven, számos megjegyzést fűzött, elismerőt, de kritikait is (4: 123–131).

Fábián István (1809–71). Nyelvész és műfordító, az MTA mellett a Finn Irodalmi Társaságnak is levelező tagja. Önállóan is közzétett munkái: *A magyar szókötés szabályai* (1846) és *A szóelemzés és szóértelmezés alapelvei* (1853). Az akadémia adta ki *Finn nyelvtan*-át (1859), mely nyelvrokonainknak az első magyar nyelvű grammatikája. Az ő nevéhez fűződik a Kalevala nagy részének legelső magyar fordítása is (a finn eposzt később aztán öten fordították le hiánytalanul napjainkig: Barna Ferdinánd 1871-ben, Vikár Béla 1909-ben, az erdélyi Nagy Kálmán 1972-ben, Rácz István 1976-ban és Szente Imre 1988-ban). Folyóiratunknak már első számában, öt közleményben mutatta be e nyelvet (*A' finn nyelv ismertetése*: 1: 77–95, 97–121, 273–327, 337–361, 392–410). Ez az összegezés bizonyult a három évvel később önállóan megjelentetett finn grammatika alapjának, mely munkát aztán maga a szerkesztő ismertette a Magyar Nyelvészetben (5: 178–179, majd behatóbban: 516–536). Fábián ugyanitt közölte a Kalevala első két runójának magyar nyelvű változatát is (6: 182–195). E folyóirat mellett a szerző rendszeresen publikált a korszak többi igényes folyóiratában: az Új Magyar Múzeumban, a Budapesti Szemlében, a Magyar Akadémiai Értesítőben, majd pedig a Nyelvtudományi Közleményekben is.

Lugossy József (1812–84). Nyelvész és régész, 1841-től az akadémia tagja, 1858-tól rendes tagja. Asztrológiai munkájával vált ismertté: az ősmagyarok csillagászati ismereteiről készített értekezést, és *Magyar csillagászat* című, befejezetlenül maradt monográfiáját tartják egyik legjelentősebb művének. Számos távoli nyelvet elsajátított, kéziratban maradt arab nyelvtana az első ilyen mű magyar nyelven. Nyelvészeti írásai közül kiemelkedik kettő: a *Szócsaládszisztem* (1856) és a *Hangrendi párhuzam* (1858). Az előbbinek egy részletét felolvasta az akadémia egyik 1856. évi nyelvtudományi szakülésén, és *Szócsaládszisztem*. – *Nyelvészeti egymásután* címmel tette közzé folyóiratunkban (2: 138–159, 161–189). Ebben a nyelvhasználat elvi és módszertani kérdéseit vette górcső alá, és nézeteivel a szerkesztőt egy részletes válaszcikk megírására készítette (2: 190–220). Válaszában Hunfalvy a magyar nyelvészek legelső feladataként a

rokon nyelvek tanulását jelölte meg: „... a' rokon nyelvek kutatása különösen, bárminők és bárhol legyenek is azok (mert urias válogatást nem enged a' világ ura, mit némelly magyaraink igényölnek), a nyelvészek feladata lévén, míg a' műkedvellők kényők[,] kedvök szerint bölcselködhetnek: a' magyar nyelvésznek nincs előbbvaló, nincs szebb kötelessége a' rokon nyelvek tanulásánál, mivel ez által felel meg tudománya 's a' körülmények kívánatának” (2: 220).

Vass József (1813–73). Paptanár, író és nyelvész, 1858-tól akadémikus. Önállóan is megjelent nyelvészeti munkája a *Göcseji tájszógyűjtemény*. Folyóiratunkban *Dunántúli Nyelvjárás* című terjedelmes, százoldalas dolgozata olvasható (5: 63–163), melynek kézírata 12 évvel korábban készült. Hunfalvy a tanulmányhoz írt *Utójegyzetek*ben elismerte: „Vass úrnak ezen munkája mindenkép előmozdítja és kiegészíti a' magyar nyelvjárások ismertetét” (5: 164). Mindamellet a szerkesztő egyúttal szemére hányta a szerzőnek, hogy több, időközben megjelent munkát is – például éppen a Magyar Nyelvészetben, Torkos Sándortól közzétett göcseji nyelvjárási feldolgozást (1: 215–225, 2: 403–417) – hasznosíthatott volna monográfiájában.

Podhorszky Lajos (1815–91). Nyelvész, 1858-tól az akadémia külső levelező tagja. Gróf Széchenyi István fiainak nevelője, Klapka csapatában a szabadságharc katonája. Világos után jórészt külföldön, főleg Párizsban élt. Tudománytörténeti érdekesség, hogy fő munkája kínai nyelvrokonságunkat vallja: *Etymologisches Wörterbuch der magyarischen Sprache, genetisch aus chinesischen Wurzeln und Stämmen erklärt* (1876). Folyóiratunkban *Az új perzsa nyelv föltetsző idomai* című cikke olvasható (2: 30–36). A szerző az újperzsában olyan jelenségeket észlelt, melyek – figyeljük a most következő, 1857-ben használt *uráli* terminust! – „az ural-altaji nyelvek kiváltságos tulajdonai” (2: 30).

Télly Iván (eredeti nevén: Zimány János, 1816–98). Klasszika-filológus, a pesti egyetemen a görög nyelv és irodalom tanára, 1864-től az MTA levelező tagja. *Magyarok őstörténete* című munkája (1863) – *Görög források a szittyák történetéhez* alcíméből ítélve – a délibábos szkíta–magyar rokonítás talaján áll, és ma legfőljebb csak tudománytörténeti kuriózum. Télly Homérosz, Hérodotosz, Platon fordításaival is jelentős szerepet játszott a görög irodalom, nyelv és műveltség hazai megismertetésében. Folyóiratunkban értelemszerűen elsősorban görög vonatkozású nyelvészeti (például 3: 247–262, 437–447, 5: 40–61), továbbá többek közt – Vörösmarty Szózatának görög fordítása kapcsán – verstani fejtegetései (6: 282–315) kaptak helyet, de emellett megjelentek írásai a világ nyelveinek csoportosításáról és altaji nyelvű ékiratokról is (2: 122–132, 334–336).

Mátyás Flórián (1818–1904). Nyelvész és történész, 1858-tól akadémiai levelező tag, 1898-tól akadémikus. Az 1850-es évek második felében írt műveiben az indoiráni vagy árja nyelvekből próbálta eredeztetni a magyart. Közéjük tartoznak a *Magyar-árja nyelvhasznalatok* (1857), *A magyar nyelv*

finnitési törekvések ellenében (1857) és az *Észrevételek finnező véleményre a magyar ősvallásról* (1858). Folyóiratunkban maga a szerkesztő ismertette a legutóbb említett munkát (4: 232–237), és maró gúnnyal pellengérezte ki a szerző gyermekesen nacionalista szemléletét, mely szerint a magyarság múltjához nem eléggé elegáns a „halzsiros atyafiság”. Recenzióját Hunfalvy így zárta: „Az ő [azaz M. F.] politikai, históriai, és philologiai tájékozottsága olyannak mutatkozik, hogy hozzá sem férhet a' tudomány. A' tudomány pedig gyöngy, melyet nem kell haszontalan kihányani” (4: 237). Mátyás az összehasonlító nyelvtudomány akkor kibontakozó irányzatának mondott ellent, de mindez nem akadályozta meg, hogy akadémiaunk tagja legyen. Nyelvünk finnugor, török vagy esetleg más rokonságának a kérdése csak évtizedekkel később, az ún. ugor–török háborúban fog eldőlni.

Imre Sándor (1820–1900). Nyelvész és irodalomtörténész, akinek éppen a Magyar Nyelvészetben közzétett dolgozatait jutalmazta akadémiaunk 1858-ban levelező tagsággal. Debreceni tanulóévei alatt Arany Jánosnak volt osztálytársa. Az 1872-ben létesült kolozsvári egyetem magyar tanszékén ő volt az első professzor. *Magyar mondattan* című munkája 1861-től kezdődően öt ízben is megjelent. Több művében foglalkozott tudománytörténeti kérdésekkel; közéjük sorolható pl. *A magyar irodalom és nyelv rövid története* (1865), *A magyar nyelv és nyelvtudomány története I.* (1891), *A magyar nyelvújítás története* (1896), valamint *Kazinczy nyelvújítása* (1862) és *Geleji Katona István mint nyelvész* (1870). Folyóiratunkban fontosabb cikkei a következők: *A' magyar igealakok egybevetve a' görög és latin igealakokkal* (3: 1–38), *Még egyszer a' magyar igék időalakjairól* (4: 337–350) és *Az ember neve némely árja [= indoiráni] nyelvekben* (3: 382–393). Egyik könyvismertetésében védelmébe vette Hunfalvy folyóiratának színvonalát: „A M[agyar]Nyelvészetről /.../ hallottunk olyat, hogy az igenis exotikus, hogy /.../ oly magasságban jár, hová nem kísérhetni. Meglehet: annyit elismernék, hogy tán messzi is ment, midőn a' rumén és a' héber nyelvre is kiterjeszkedik, de a' magyar és classicai [értsd: latin és görög] nyelvekre nézve[,] hogy igen magasra vagy mélyre szállana – nem hiszem” (3: 240).

Jakab Elek (alias Agricola, 1820–97). Történész, levéltáros, 1870-től akadémiaunk tagja. Bem egykori katonája, aki Világos után börtönbüntetést is szenvedett, majd számos történelmi és irodalmi vonatkozású tanulmány szerzőjévé vált. Folyóiratunkban kisebb írásokkal, például tanügyi eszmefuttatással, történeti adalékkal, könyvismertetéssel tette le – álnéven – a névjegyét (3: 156–157, 4: 453–458, 5: 378–380, 380–384).

Finály Henrik (1825–98). Filológus, kolozsvári egyetemi tanár. 1874–82 között az Erdélyi Múzeum szerkesztője, az MTA tagja. Ismert feldolgozása *A beszercei szöszedet* (1892). Máig használható műve *A latin nyelv szótára* (1884). Folyóiratunkban a *Hogyan kell latinból magyarra fordítani?* című műhelytanul-

mánya látott napvilágot (6: 480–498). Az első részt azonban – a folyóirat megszűnése miatt – nem követte folytatás.

Szénássy Sándor (1828–72). Filológus, tanár, az MTA levelező tagja. Fő műve *A latin nyelv és dialektusai* (1872), melyért az akadémia Sámuel-díját nyerte el. Latin nyelvtanokat írt és bírált. Folyóiratunkban Gönczy Pál levelező tagnak (1817–92) két gimnáziumi latin tankönyvét ismertette (6: 434–453). Íme a recensens kezdő mondata: „Ha a’ latin nyelv és irodalom mezején új magyar munka tűnik fel, azt őszintébb örömmel senki sem üdvözölheti, mint a’ *Magyar Nyelvészet*, melly feladatául tűzé ki a’ két classicus nyelv tudományának terjesztését is” (6: 434).

Riedl Szende (1831–73). Egyetemi tanár, nyelvész és lapszerkesztő, a majdani neves irodalomtörténésznek és esszéistának, Riedel Frigyesnek az apja, akinek fejében 24 évesen megfogamzott a mi nyelvészeti fórumunk létrehozásának gondolata (a kivitelezés – jól tudjuk – Hunfalvyé), és aki már 27 éves korában az MTA levelező tagja lett. Főbb művei közé tartozik a *Magyarische Grammatik* (1858), *A’ magyar nyelvrendszer alapvonalai* (1859) és a *Magyar nyelvtan* (1864). Folyóiratunkban a nevéhez fűződik például *A’ nyelvészetről általában* (1: 20–30) és a *Mutatvány a’ magyar nyelvrendszer alapvonalaiból* (4: 21–42, részlet az ugyancsak 1859-ben megjelent – imént említett – monográfia hangtani fejezetéből). Figyelmet érdemel *A’ többes szám képezetése a’ magyar és rokon nyelvekben* című dolgozata is (1: 137–150), melyben például Elias Lönnrot nézetét ismertette a szerzőről megjegyezve: „Egyike azon finn tudósoknak, kiket egész Európában tisztelnek, míg nálunk némelly fennhéjázó törpe csak piszkos, halzsíros finneket ismer. Lönnrott [így] többek közt a’ Kalevala szerkesztése által lett híressé” (1: 143, jegyz.). Riedl fiatal, alig 42 esztendőtt számláló életének utolsó hónapjaiban látott napvilágot *Van-e elfogadható alapja az ikes igék ragozásának?* című tanulmánya, mely az akadémia felkérésére megkezdett tudományos nyelvtanának egyetlen teljesen elkészült fejezete, és „radikális fölfogásával élénk vitákra adott alkalmat” (vö. Révai-Lexikon 16: 264).

Vámbéry Ármin (1832–1913). Orientalista, néprajzkutató, egyetemi tanár, az MTA-nak 1860-tól levelező, 1876-tól rendes, 1893-tól tiszteleti tagja. A turkológia világszerte tisztelt és elismert tudósa, aki élete alkonyáig – akkor ugyanis megingott! – úgy vélte, hogy a török nyelvekkel a magyar a finnugorokénál közelebbi rokonságban van. Őstörténeti életművének néhány monografikus fejezete: *A magyar és török–tatár nyelvekbeli szóegyezések* (1869), *A magyarok eredete* (1882), *A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet I–II.* (1884–85), *A magyarság keletkezése és gyarapodása* (1895), *A magyarság bölcsőjénél* (1914). Nyelvünk eredetének kérdésében nézete nem bizonyult időtállóknak, de mindez természetesen nem befolyásolja a hazai török filológia létrehozásáért tett úttörő érdemeit. Folyóiratunkban három török vonatkozású kis

írása látott napvilágot, melyek egyaránt fordítások: Vörösmarty Szózata törökül, mutatóvány török szólásokból és egy csagataj mesének magyar változata (6: 198–205, 378–382, 510–519). Az utóbb említett közlemény pontos címe és alcíme: *Egy csagatajtörök–magyar mese, a’ török–magyar nyelvrokonság fölmutatására.* V. Á.-nak Stambulban 1861. dec. 9-én kelt ‘s Budenz Józsefhez intézett levele. Feltűnő, hogy ebben Budenzet „Kedves barátomnak”-nak nevezte (6: 513), miként Budenz is az *Utójegyzetben* (6: 519–521) őt magát. Több mint egy évtizeddel vagyunk még az ugor–török háború megindulása előtt. Persze Budenz már itt is korrigált, és már előljáróban megjegyezte: „Nem fogom /.../ semmiben se[m] megrontani t. barátomnak jó szándékát, vagy a’ mint ő akarja, tréfáját, ha egyes rokonnak vett *szók* ellen kifogást teszek, vagy legalább figyelmeztető észrevételeimet adom hozzá” (6: 519–520).

Szilády Áron (1837–1922). Irodalomtörténész, orientalista nyelvész, az MTA-nak 1861-től levelező, 1876-tól rendes, 1917-től tiszteleti tagja. A nagykőrösi gimnáziumban Arany János volt egyik tanára. Egészen kiemelkedő irodalomtörténeti munkásságából csak a legjelentősebb szövegkiadásokat, szerkesztéseket említhetem itt meg: *Török–magyar kori állami okmánytár I–VIII.* (társszerkesztő, 1868–74), *Nyelvemléktár I–III.* (Budenz Józseffel és Szarvas Gáborral, 1874–75), *Régi Magyar Költők Tára I–VI.* (szerkesztő, 1877–1912). Folyóiratunkban *Hasonlatok* című kis írásában (6: 143–149) Lugossy József *Szócsaláddrendszer.* – *Nyelvészeti egymásután* című, négy évvel korábban megjelent – itt is szóba hozott – dolgozatát kiindulásként megemlítve a magyar szócsaládok létrehozásának bizonyos, hangtörvények megszabta korlátait hangsúlyozta.

Kuun Géza gróf (1838–1905). Összehasonlító nyelvész, orientalista, 1901-től az MTA tagja. A török és a sémi nyelvek kiváló ismerője. Több kun vonatkozású munkája is napvilágot látott, mint például a *Codex Cumanicus* /.../ (feldolgozás, 1880), *A kunok nyelvéről és nemzetiségéről* (1885), *Újabb adatok a kun Petrarca-kódexhez* (1892). Első jelentős sémi nyelvészeti dolgozatát a mi folyóiratunk közölte *A’ héber népi módról* [= igenevekről] címmel (3: 426–436), melyet aztán más orgánumban gazdag sorozat követett.

Ponori Thewrewk Emil (1838–1917). Klasszika-filológus, nyelvész, műfordító, egyetemi tanár, az MTA-nak 1872-től levelező, 1884-től rendes, 1906-tól tiszteleti tagja. A modern magyar klasszika-filológia egyik megeremtője, görög és latin remekírók fordításainak megindítója, többek közt Arany János Arisztophanész-fordításának szerkesztője és kiadója (1880). Néhány fontos nyelvészeti munkája: *A hang mint műanyag* (1866), *A nyelvészet mint természet-tudomány* (1869), *A nyelv optikája* (1870), *A gyermeknyelvről* (1871) és *A helyes magyarság elvei* (1873). Folyóiratunkban az anakreoni dalokról olvashatók fejtegetései, jegyzetei (6: 383–387, 536–541).

Álljon itt még két további jeles név a Magyar Nyelvészet azon szerzői közül, akik nem jutottak akadémiai címhez.

Rosty Zsigmond (1811–75). Író, újságíró, levéltáros. A szabadságharc alatt főhadnagyként szolgált, majd többnyire birtokán gazdálkodott, és történeti, közjogi munkákat írt. Egyik önálló munkájának címe: *A tatárjárás történelme IV. Béla király idejében* (1856). Folyóiratunkban érdekes írása olvasható *A' magyarok és finnek között volt viszonyokról* címmel (3: 217–222). Ennek indítása így hangzik: „Midőn a' múlt század közepén Sajnovics József [elírás János helyett!] a' magyar nyelvnek a' lappok, 's így közvetve a' többi urál-altaji nemzetek nyelvével való rokonságot tanította, nem volt szerencsés sok követőkre találni. Később mások e' tárgyat szinte megpendítették, de hasonlóan kevés sikerrel. Ujabb időkben azomban e' kérdéssel akarva, nem akarva, kell foglalkozni[,] 's meggyőződünk, hogy itt oly nyomos okok és védvők vannak, melyeket lehet lenézni, vagy ha tetszik, kigúnyolni is, de szinte lehetetlen megczáfolni” (3: 217). Cikkében három csoportba osztotta a finnugor nyelvrokonságot ellenzők táborát: akiknek ez nem tetszik, akik ezt szégyellik, és akik ezt a földrajzi távolság miatt kétlik. Jó szándékú történeti fejtegetésének némely következtetésére a szerkesztő mutatott rá *A' nyelvtudomány többet bizonyít mint a' krónikák* szemléletes és sokat sejtető címmel megírt hozzászólásában (3: 223–229), mely – a lehetőséggel élve – többek közt jelentéstani szempontok szerint osztályozza a magyar és a finn nyelv közös gyökerekre visszavezethető alapelemeit.

Ribáry Ferenc (1827–80). Történetíró, a csak halála után, 1886-ban megjelent *Az ókor története* című háromkötetes nagy munkának szerzője. Az 1848/49-es szabadságharc egykori résztvevője, majd hadifoglya idővel a budai főgimnázium tanára lett, és különféle tankönyveken kívül többek között baszk nyelvtant is írt, melyet aztán franciára fordítottak. Folyóiratunkban *A' mordvin nyelv a' magyar ághoz tartozik-e?* című, rendkívül érdekes tanulmányában (4: 259–293) összegezte a rokon mordvin nyelvnek finn (finn-permies), valamint az ugorhoz (valamint a szamojéd nyelvekhez) közelítő vonásait. Effajta megfontolásokból sorolta másfél évszázaddal később egyik kollégánk a mordvint az uráli nyelvek nyugati vagy finn–permi ága helyett annak keleti, azaz ugor–szamojéd ágába.

Hunfalvy szerzőtársai közül egyet még nem említettem, pedig ő a legjelentősebb. Az 1858 májusában éppen Hunfalvy Pál hívására Magyarországra érkezett és nálunk letelepedett Budenz, az ifjú német tudós már folyóiratunk 1859. évi negyedik évfolyamától erősíti annak szerzői gárdáját, és alig néhány esztendő leforgása alatt nagy változásokat idézett elő a Magyar Nyelvészet és egyben a magyar történeti-összehasonlító nyelvtudomány életében.

Budenz József (1836–92) a hazai finnugor nyelvhasználat egyik legnagyobb alakja, a budapesti egyetem majdani első finnugor nyelvészprofesszora. 1861-től

– azaz már 25 esztendő korától! – akadémiai levelező, 1871-től pedig rendes tagja. Kezdetben a magyart elsősorban a törökségi nyelvekkel vetette egybe, mert mesterével, Hunfalvyval együtt az urál-altaji nyelvrokonságot feltételezve úgy vélték, hogy azon belül nyelvünk a törökökkel van közelebbi rokonságban. Török nyelvi vizsgálódásaik, többek közt Budenz török–magyar szóegyeztetései – melyeknek tekintélyes hányada a mi folyóiratunkban látott napvilágot – azonban hamarosan meggyőzték mindkettőjüket arról, hogy ezek a lexikai kapcsolatok nem ősi rokonság, hanem kései, vándorláskori szókölcsonzések eredményei, és a török nyelvek helyett az általuk ugornak nevezett finnugor nyelvek a magyarnak a rokonai. Az ún. ugor–török háborúban Budenz vezetésével győzött a finnugor tábor a Vámbéry Ármin vezette török nyelvrokonság-pártiak felett, és ezáltal e kör a nyelvtudományban az 1880-as években tudományosan – és végérvényesen – bebizonyította, hogy a magyar finnugor nyelv. Budenz József két legnagyobb munkája: a finnugor tudományszak első szövejtő szótára (*Magyar–ugor összehasonlító szótár*. 1873–1881) és első nyelvtana (*Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana*. 1884–1894), melyek sok részletükben máig sem veszítették el aktualitásokat. – Folyóiratunk három utolsó évfolyamában Budenz összesen nem kevesebb, mint 350 oldalon érkezett és bíralt. Témái a negyedik kötetben még görög, török, illetőleg magyar nyelvészeti vonatkozásúak – körülbelül azonos arányban –, az ötödik és hatodik kötetben azonban a fiatal nyelvtudós már úgyszólván kizárólagosan magyar, illetve magyar alapú finnugor témát választott értekezése tárgyául. Nagyon jellemző képet nyújtanak a kötetek végén álló név- és tárgymutatók számadatai: a Magyar Nyelvészet 4. kötetében Hunfalvy 15-ször, Budenz pedig 6-szor, az ötödikben a két szerző 11-szer, ill. 9-szer van említve, míg a hatodik kötetben a mester neve 7 ízben, a tanítványé pedig már 11 alkalommal olvasható. Az önzetlen és tárgyilagos Hunfalvy az arra érdemes Budenznek nyújtja majd át a stafétabotot, és az 1870-es évek végén nyelvtudományi vizsgálódásait az ugyancsak maradandónak bizonyuló néprajzival cserélte fel.

Ne felejtjük azt sem el, hogy folyóiratunknak Hunfalvy nemcsak a szerkesztője, hanem a legsokoldalúbb szerzője is volt. Tanulmányainak, folyóirat-ismertetéseinek a terjedelme kiteszi az átlagosan 500 lapos folyóiratköteteknek jó egyharmadát (számításaim szerint közel 35%-át), azaz a mintegy 3000 oldalból legalább ezret. A hat kötet 195 közleménye közül 58-at maga írt, azaz ő készítette a dolgozatoknak összesen mintegy 30%-át.

A XIX. század közepén hat évfolyamot megért Magyar Nyelvészet című folyóiratot összefoglalva – szerkesztője szemével is nézve – röviden ekképp lehet jellemezni és egyben értékelni.

1. Szerkesztője, Hunfalvy Pál létrehozta Európa egyik legelső nyelvtudományi folyóiratát. A kontinensen ugyanis időben csak egy 1823-ban megalapított orientalisztikai, egy 1834-ben létrehozott szlavisztikai, két, 1841-ben, ill. 1846-ban

elkezdett germanisztikai és két, az 1850-es évek elején megindított indo-europeisztikai sajtótermék előzte meg.

2. A Magyar Nyelvészet a nyelvtudomány valamennyi területét művelte, azaz általános nyelvtudományi szakfolyóirat volt, és a kor legjobb hasonló európai periodikumainak színvonalán állott.

3. A folyóirat tanulmányainak jelentős százalékában maga a szerkesztő volt azok szerzője, aki – a nem-rokon nyelvek problematikáját tárgyaló értekezések mellett – gyakran a magyar nyelv rendszerével és történetével kapcsolatban jelentetett meg dolgozatokat, és elsőként mutatott be a művelt magyar nagyközönségnek egy sor rokon nyelvet (megismétlem: például az osztják és a mordvin nyelvet, a szamojéd nyelveket), más tanulmányaiban pedig állást foglalt a nyelvhelyesség, a nyelvművelés és a nyelvoktatás kérdéseiben, az ókori klasszikus nyelvek tanügyi problematikáját is a megoldandó feladatok közé sorolva.

4. Szerkesztőként Hunfalvy az általa publikálásra érdemesnek tartott értekezéseket nem *előzetesen* véleményezte, lektorálta, hanem azokhoz különféle technikai megoldással és az egysorosról akár tíz oldalig is növelt terjedelemben 1) lapalji vagy 2) a cikk szövegébe beiktatott, esetleg egész oldalas jegyzeteket, illetőleg 3) az adott tanulmányhoz csatolt – nem ritkán annál terjedelmesebb – válaszcikkeket készített.

5. A Hunfalvy megítélése szerint a megjelentetésre érdemes írások szerzői közé a kor legjelentősebb (vagy idővel azzá váló) szakemberei tartoztak, és – mint ugyancsak láthattuk – a szerzőtársaknak többsége akadémiánk tagjává vált.

6. A Magyar Nyelvészetnek (és a Nyelvtudományi Közlemények első 12 évfolyamának) sokszínűsége és igényessége alapot nyújtott ahhoz, hogy folyóiratunk megszűnését követően sorra létrejöhessenek Magyarországon a nyelvtudomány legkülönbözőbb részterületeinek, például – a romanisztikán, a germanisztikán, a szlavisztikán stb. kívül – a magyar nyelvtudománynak és nyelvművelésnek, valamint a finnugrisztikának a szakfolyóiratai. Így indulhatott meg 1872-ben Szarvas Gábor szerkesztésében a Magyar Nyelvőr, és így kezdte meg maga Hunfalvy, most már az akadémia költségén, az ugyancsak máig kurrens Nyelvtudományi Közleményeknek a szerkesztését.

Budenz József, a mesterre hálásan emlékező tanítvány 1878-ban így nyilatkozott (vö. Simonyi: Nyelvtudományi Közlemények 23 [1893]: 6): Hunfalvy Pál „/.../ a ‘Magyar Nyelvészetet’, az első kizárólagosan nyelvészeti magyar folyóiratot, úgyszólván csak saját erejéből alapította meg[,] s annak hat évig folytatott kiadásával, mely a magyar összehasonlító nyelvészetnek /.../ meghonosítására szolgált, ily folyóiratnak lehetőségét és messze való kihatását tényleg bebizonyította...”.

Zaicz Gábor

Irodalom

Magyar Nyelvészet. Folyóirat. Pest, I [1856] – VI [1861].

A Pallas Nagy Lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája. I–XVIII. Budapest, 1893–1900.

Révai Nagy Lexikona. Az ismeretek enciklopédiája. I–XXI. Budapest, 1911–1935.

Babos Ernő: Az első magyar nyelvtudományi folyóirat. Magyar Nyelvőr 80 [1956]: 289–294.

Domokos Péter – Paládi Kovács Attila: Hunfalvy Pál. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1986. 259 l. (A múlt magyar tudósai). – Tanulmányai, cikkei: 250–252., a Hunfalvy Pállal foglalkozó irodalomból 252–259. l.

Loványi Gyula: A Magyar Nyelvészet (Adalékok a magyar nyelvtudomány kialakulásának történetéhez). Nyelvtudományi Közlemények 59 [1957]: 1–34.

Szalai Edit: Hunfalvy Pál élete, pályája. https://matarka.hu>koz>lssN_1417–5398

Zaicz Gábor: Hunfalvy Pál és a „Magyar Nyelvészet”. In: Hunfalvy Pál és Hunfalvy János élete és munkássága. Geotudományok. A Miskolci Egyetem Közleménye. A sorozat, Bányászat, 61. kötet, [Miskolc] 2001 [2002]: 21–32.

Zsirai Miklós: Finnugor rokonságunk. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest 1937.

Finnország, a csend országa hangökológiai perspektívából

1. Bevezető. Kodolányi János 1937-ben *Suomi – A csend országa* címmel adja közre utazásai során szerzett tapasztalatait feldolgozó útirajzát. Minden bizonnyal hasonló benyomásokból fakadóan írja az 1939-ben Finnországba emigráló Bertold Brecht is *Finnische Landschaft* (1940/1967) című versének végén, hogy a finn nép „két nyelven hallgat”.³ A határtalan fenyvesek, a sarkvidéki éjszakák, a hófödte táj és a benne lakók csendje azonban nemcsak a kívülről érkezők élménye, hanem egy a finnek önreprezentációjában is széleskörűen megjelenő kép (Lehtonen & Sajavaara, 1985). E kép mögött azonban mind Finnországnak (és társadalmának), mind a csend fogalmának meghúzódnak bizonyos nyelvi-kommunikációs, kulturális és természeti környezeti aspektusai.

Finnország és a csend kapcsolata egy többszörösen összetett kapcsolat, melynek tudományos jellegű vizsgálata számos elemi kérdés megválaszolását teszi szükségessé. Mit értünk pontosan csend alatt? Hogyan specifikálják e fogalmat a finnországi vonatkozásai? Jellemző-e a csend az ország földrajzi (akusztikai) környezetére? Miként értelmezhető a csend az ország társadalmát és kultúráját tekintve? Tanulmányomban a teljesség igénye nélkül igyekszem áttekinteni olyan írásokat, amelyek az előbb felsorolt kérdésekkel összefüggésbe hozhatók. Megközelítésemben szemiotikai, nyelvi-kulturális, illetve átfogó értelemben akusztikai ökológiai⁴ keretekre szorítkozom.

A finn csend lehetséges meghatározásait tanulmányomban három, egymástól elkülönülő szakaszban tárgyalom. Az első kettőben a Finnországhoz köthető csendélménnyel foglalkozom. A csendélmény megvalósulásának Finnország vonatkozásában ugyanis két élesen elváló kontextusa lehet: a szóbeli kommunikáció és a természeti környezet. Ezen dichotómia mentén szegmentálódik a témával foglalkozó szakirodalom is, melyben a vizsgálat tárgya vagy a *csendes finn* (aki a szociális interakció során nem bánja, ha csend születik), vagy a *csend országa* mint természeti környezeti, kulturális és turisztikai érték. Ezek után írok azokról az akusztikai környezetet érintő kérdésekről, melyek az ország csendjét kvantitatív szempontból is megközelíthetővé teszik.

³ „[...] ein Volk, das in zwei Sprachen schweigt.” (Brecht, 1940)

⁴ Az akusztikai ökológia egy integratív kutatási terület (IRD, Integrative Research Domain), mely adekvát fogalmi eszköztárat kínál a hangok ilyen jellegű (többdimenziós) összefüggéseinek kutatására. A terület a hang környezeti társadalmi, kulturális, fizikai (akusztikai) és ökológiai aspektusait egyaránt vizsgálja – tanulmányomban ezeket a dimenziókat igyekszem ötvözni.

2. A csend értelmezése. A szakirodalomban alapvetően Finnország csendjének két különböző megközelítésével találkozhatunk. A „csendes finn” képével többek között a következő tanulmányok foglalkoznak: Jaakko Lehtonen (1984) *Vaikenewa kulttuuri ja vieraan kielen pelko* (*Hallgatag kultúra és az idegen nyelvtől való félelem*); Jaakko Lehtonen és Kari Sajavaara (1985) *The Silent Finn* (*A csendes finn*); Margarethe Olbertz-Siitonen és Marko Siitonen (2015) *The Silence of the Finns – Exploring the Anatomy of an Academic Myth* (*A finnek csendje – egy tudományos mítosz anatómiájának feltárása*); Diana Petkova (2015) *Beyond Silence. A Cross-cultural Comparison Between Finnish ‘Quietude’ and Japanese ‘Tranquility’* (*A csenden túl. A finn „csendesség” és a japán „nyugalom” kultúrákon átívelő összehasonlítása*); valamint Michael Berry (2012) *Communicating the cultural richness of Finnish hiljaisuus (silence)* (*A finn hiljaisuus [csend] kulturális gazdagságának közvetítése*).

Az ország földrajzi (természeti) környezetének csendjével többek között a következő írások foglalkoznak: Raija Komppula, Henna Konu és Noora Vikman (2017) *Listening to the sounds of silence: forest based wellbeing tourism in Finland* (*A csend hallgatása: erdei wellbeing turizmus Finnországban*); Mervi Silvennoinen és Soile Veijola (2012) *Moniulotteinen hiljaisuus: Semioottinen tutkimus Visit Finland -maaportaalista* (*Többdimenziós csend: a Visit Finland „országportál” szemiotikai vizsgálata*); Riikka Hietala (2006) *Luonnonrauhan kokeminen ja äänitasot* (*A természet nyugalomának meg tapasztalása és a hangszintek*). Ide sorolhatók továbbá olyan hivatalos dokumentumok, mint a Helsingin kaupungin ympäristökeskus által 2010-ben közreadott *Helsingin hiljaiset alueet – asukaskyselyn tuloksia* (*Helsinki csendes városrészei – a lakossági felmérés eredményei*), a *Helsingin kaupungin meluselvitys 2017* (*Helsinki város zajjelentése 2017*)⁵ vagy az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (EAA) 2016-os jelentése: *Quiet areas in Europe: The environment unaffected by noise pollution* (*Csendes területek Európában: A zajszennyezéstől mentes környezet*), amelyben Finnországra is kitérnek. Számos olyan szakirodalom is található, amely a csend kérdéseivel általános értelemben foglalkozik, és egyaránt érinti a szociokulturális, valamint a természeti környezeti csendélményt. Ezek közé tartozik például Tiina Vainiomäki (2004) *Silence as a cultural sign* (*A csend mint kulturális jel*), valamint Michal Ephratt (2017) *Iconic silence: A semiotic paradox or a semiotic paragon?* (*Ikonikus csend: szemiotikai paradoxon vagy szemiotikai mintakép?*) Ezeknek azonban nincsenek finnországi vonatkozásai.

⁵ E kettő természetesen csak Helsinkire vonatkozik, ugyanakkor úgy vélem, a főváros irányadónak tekinthető a csend megeremtésének városépítészeti kultúrája szempontjából.

Mielőtt a finn kommunikációs stílusról és a természeti környezetről szólnok, megemlítek néhány olyan általános megközelítést, melyek hozzájárulnak a csendről alkotott kép árnyalásához.

2.1 Gondolatok a csendről. A történész és zajkutató Outi Ampuja *Oikeus hiljaisuuteen* (A csendhez való jog) című könyvében a csendről azt írja: lehetőség arra, hogy halljuk a hóesést (2008: 100).⁶ E gondolat talán leginkább – és egyre inkább – az északi országokban található igazán értő fülre, hiszen hó nem mindenhol esik. Közvetíti emellett a természeti környezeti jelenség mint érték melletti állásfoglalást.

A modern kor hangvilágát erősen kritizáló R. Murray Schafer, az akusztikai ökológia kulcsfigurája szerint a csend egykor számos olyan körülmény közt létezett („néma szentélyeket” alkotva), ahova a lelki egyensúlyát mehetett helyreállítani az ember – akár „erdőben, tengeren, vagy egy havas hegyoldalon télen” (1977: 253).⁷ Schafer szerint a csendet korunk kiűzi a világból (1977: 21).

A 20. századi zeneszerző, John Cage egyenesen tagadja a csend létét. Így ír a csendről: „mindig hallani valamit. Próbálkozhatunk akárhogy csendet teremteni, nem fog sikerülni.” (1961: 8).⁸

Barry Truax, az *Acoustic Communication* című könyv szerzője és R. M. Schafer munkatársa szerint „a kölcsönös csend [...] azon kevés akusztikai formák egyike, amelyben mindenki egyenlő alapon, egyszerre vehet részt.”⁹ E megközelítés találóan ötvözi a környezeti csendélményt és a társas együttlét szituációját.

Az erdőkutató Olli Saastamoinen *Hiljaisuuden äänet* (A csend hangjai) című írásában a környezet azon állapotaként vélekedik a csendről, melyben „a természet saját hangjai elcsendesednek, és nincsenek zavaró hangok” (1996: 23).¹⁰

Tiina Vainiomäki muzikológus 2004-es tanulmányában a csendre egy értékes nem megújuló természeti erőforrásként tekint (ebben némiképp vissz-

⁶ „[...] hiljaisuus ei ole absoluuttista vaan antaa meille mahdollisuuden kuulla esimerkiksi lumen sataavan.” (Ampuja, 2008: 100).

⁷ „In the past there were muted sanctuaries where anyone suffering from sound fatigue could go into retirement for recomposure of the psyche. It might be in the woods, or out at sea, or on a snowy mountainside in winter. One would look up at the stars or the soundless soaring of the birds and be at peace” (Schafer, 1993: 253).

⁸ There is always something to see, something to hear. In fact, try as we may to make a silence, we cannot. (Cage, 1961: 8).

⁹ Mutual silence, however, is one of the few acoustic forms in which everyone participates simultaneously on an equal basis” (Truax, 1984: 38)

¹⁰ „luonnon tila[...], jossa luonnon oma äänet ovat vaienneet ja häiritsevät äänet ovat poissa” (Saastamoinen, 1996: 23.)

hangzik Schafer korábban idézett gondolata). A szerző tanulmányában a csend szemiotikájával mint kulturális jellel foglalkozik, és a csend meghatározásainak leszűkítése előtt (Peirce-re és Jakobsonra utalva) megjegyzi: „a jelentés folyamata állandóan mozgásban van: a csendet nyilván annyiféle módon közelíthetjük meg, ahányféleképpen megtapasztaljuk.”¹¹

2.2 Nyelv, kommunikáció. A társas interakciókban megjelenő csend többféle funkcióval és jelentéssel bírhat. A szóbeli kommunikáció során a csend tehát nem pusztán a hangok hiányát jelenti, hanem gyakran önálló kommunikációs jelenséggé értelmezhető. Ephratt (2008), Petkova (2015) és Tannen & Saville-Troike (1986) rámutatnak arra, hogy a csend betölthet retorikai, szervező és érzelmi funkciókat is – szolgálhat a beszélőváltás szabályozására, jelezheti a hallgató figyelmét, gondolkodási szünetként működhet, de akár konfliktus-kerülés vagy udvariasság eszköze is lehet – a csend megtapasztalásának milyensége tehát erősen kontextusfüggő.

Petkova (2015) a finn és a japán kultúrát, melyekben a csend szerinte kiemelt jelentőségű, alapvető kulturális paramétereken keresztül hasonlítja össze. Ezek a paraméterek a high/low kontextus¹², kollektívizmus–individualizmus, maszkulinitás–femininitás és az alacsony vagy magas hatalmi távolságok (power distance). A szerző az összes paramétert tekintve eltérést talál a két kultúra között, ami alapján rámutat a csendre mint rendkívül összetett jelenségre (mely tehát az előbb felsorolt karakterisztikáktól teljesen függetlennek bizonyul). Három hipotézist tár az olvasó elé – további kulturális összefüggéseket keresve – melyekkel azonos alapot teremthet a csendnek; feltevései azonban sekélyesek, nem tudományos jellegűek.

Összefogó tanulmányukban Olbertz-Siitonen és Siitonen (2015) a „csendes finn” témához kapcsolódó kulcsszavakkal (*Finország, finn, beszéd, stílus, kommunikáció, csendes, csend*) keres akadémiái forrásokat (többek között a Google Scholar keresőmotorral, valamint az EBSCO, a DOAJ, illetve Science Direct adatbázisaiban). Az ekképp összegyűjtött 51 szakirodalmat szoros olvasásnak (*close reading*) vetik alá, és összemérik az általuk meghatározott hat karakterisztikus vonással, melyek az *akadémiai mítoszokra* jellemzőek („bizonytalan alapokra épülnek, széles körben elterjedtek, célszerű eszközként

¹¹ „The process of meaning is in a constant flux: there are certainly as many ways to approach silence as there are ways to experience it.” (Vainiomäki, 2004).

¹² Edward T. Hall (1976) antropológus szerint a low-context kultúrákban (pl. Németország, Finnország, Egyesült Államok) a kommunikáció központi eleme maga a kimondott szó; az üzenetek expliciten fogalmazódnak meg, a kontextus szerepe csekély. Ezzel szemben a high-context kultúrákban (pl. Japán, Kína) a jelentés nagy része a nemverbális jelekben, a társas viszonyokban és a kulturális háttérismeretben rejlik, a szavak csak részben hordozzák az üzenetet.

használják őket, intuitíve vonzóak, ellenállnak a változásoknak és önismétlődők.”¹³) A szerzők megállapítják, hogy a „csendes finn” képe, mely teljesíti az akadémiai mítoszokra jellemző összes feltételt, valóban az akadémiai mítosz kategóriájába esik.

Felfedezésükről így írnak: „bár nem meglepő, hogy egy olyan mítosz, mint a csendes finn, tartósan fennáll a populáris diskurzusban, meglepetéssel és csalódással tapasztaljuk, hogy ilyen erőteljesen jelen van a tudományos irodalomban is, és hogy oly sok kutató ismétli és újíttja meg a nemzeti karakter efféle leegyszerűsítő jellemzéseit anélkül, hogy forrásaikat látható módon felülvizsgálják.”¹⁴

2.3 Kultúra, környezet. A finnországi csend következő értelmezése a finn természeti környezet csendességének kulturális, illetve turisztikai értéként való megfogalmazódásában rejlik. Azért képez ez külön kategóriát, mert ebben a csendkoncepcióban gyakorlatilag fontosabb a környezeti hangok és a hallgatás társadalmi-kulturális konstrukciója, mint a környezet maga. Ehhez a csendtapasztalathoz valamelyest kapcsolódhat a (tudományos értelemben immár alaptalannak minősülő) csendkedvelő kommunikációs stílus, azonban a csendélmény kontextusa itt elsősorban nem a társas interakció, hanem a természeti környezet.

A *Visit Finland* weboldalt¹⁵ alapos szemiotikai elemzésnek veti alá Silvennoinen & Veijola (2012). A finn weboldalon jelentős mennyiségű csenddel kapcsolatos tartalmat találunk, mely alapján a csendnek négy dimenzióját alkotják meg: *hang*i, *testi*, *szociális* és *helyi*. A szerzők szerint ezeket a csend (szemiotikai értelemben vett) szimbólumaiként kezelhetjük, mivel egyfajta szabályt képviselnek, melyeken keresztül a csend jelenségeként megvalósulhat.¹⁶ Ezek alapján a csend tehát lehet *hang*i (a természet hangjain keresztül); *testi* (csendes tevékenységeken, ill. nyugton maradáson keresztül); *helyi* (a zajoktól mentes tájon keresztül); valamint *társadalmi* (másokkal való megosztottságán keresztül). A finn csend ebben az értelemben összetett élmény, amelynek lényegében a természet, illetve a természetben való lét a kulcsa.

¹³ „Built on shaky grounds, widely circulated, used as an expedient, intuitively appealing, resistant to change, and self-replicating” (Olbertz-Siitonen & Siitonen, 2015).

¹⁴ „While it is unsurprising to see a myth such as the silent Finn persist in popular discourse, we are surprised and disappointed that it features so strongly in academic literature and that so many researchers repeat and renew simple characterizations of national character without any apparent review of their sources.” (Olbertz-Siitonen & Siitonen, 2015).

¹⁵ www.visitfinland.com

¹⁶ „Hiljaisuuden neljä ulottuvuutta – äänellinen, ruumiillinen, sosiaalinen ja paikan ulottuvuus – voidaan käsittää hiljaisuuden symboleiksi, sillä ne edustavat ikään kuin sääntöä, jonka mukaan hiljaisuus voi realisoitua ilmiöksi.” (Silvennoinen & Veijola, 2012).

A csend szociális dimenzióját Silvennoinen és Veijola (2012) a „jaettu hiljaisuus” fogalmával írják le. Ez a *közösen hallgatás* tapasztalata, amikor a másik jelenlétében szavak nélkül jön létre harmonikus együttlét. „A csend közös is lehet, amikor is nem személyes, hanem szociális tapasztalat.”¹⁷ A csend a szerzők szerint ebben az értelemben intimitást és bizalmat is közvetít: a hallgatás nem ürességet, hanem kapcsolatot teremt.

A tanulmány hangsúlyozza a csendes helyszínek (*hiljaisuuden paikat*) jelentőségét, vagyis azokat a tereket, ahol a csend könnyen megélhető. Ezek továbbra sem hangtalan zónák, hanem olyan környezetek, ahol a természet hangjai dominálnak, és városi zaj nincs. Silvennoinen és Veijola ezek alapján leszögezi: „hiljaisuuden äänimaisema on ennen muuta luonnon äänimaisema” – vagyis a csend hangtája mindenekelőtt a természet hangtája. A természet hangtája és a csend kvázi teljes felcserélhetőségét Uimonen (2006) és Vikman (2006) tanulmányai is megerősítik.

Konu et al. (2017) tanulmánya, melyben a finnországi erdei turizmussal (*forest-based tourism*) foglalkoznak, hasonlóan mutat rá arra az összre, hogy a finnországi csendélmény tulajdonképpen természeti környezetben végzett, megnyugvást és a városi zaj elhagyását célzó tevékenységekkel hozható leginkább összefüggésbe. Az esettanulmány japán és kínai turisták tapasztalatait összegzi, melyeket szervezett észak-karéliai lékhorgászatok, vadállatlesek, erdei túrák és hasonló programok során szereztek. „*Listening to the environment, this is something that makes me feel the silence inside and outside*” – írja az egyik általuk idézett Kínából érkező résztvevő. Bár a csend ezeken a túrákon explicit turisztikai termék, a tevékenységek leírásából és a résztvevők reflexióiból kitűnik, hogy egy igen széles értelemben vett, kvázi képzetársításával együtt kezelendő csendről van szó. (A tanulmány egyébként közli, hogy az ilyen jellegű turizmus nemcsak Finnországra, hanem a teljes észak-európai régióra jellemző.)

Ez a turisztikai narratíva, bár elsősorban külföldieknek szól, minden bizonnyal felfed valamennyit a finn kultúra saját csendkoncepciójából. Szerepet játszhat ebben Finnország erdő borította területeinek nagy aránya is, vagy talán ennek identitásképző hatása. (Finnország ugyanis az Európai Unió legmagasabb arányban, pontosan 66,22%-ban erdővel borított országa [Eurostat, 2022]). Úgy gondolom azonban, hogy a csend fogalma pontosabban is meghatározható (még finnországi vonatkozásaiban is), ha nem szorítkozunk a természeti környezet efféle laza szociokulturális-affektív keretezésére. Mi több, a tanulmány szempontjából a csend ilyen jellegű – önreprezentáción keresztül – megközelítése szintúgy problematikus. A természeti környezeti élményekkel való majdnem

¹⁷ „Hiljaisuus voi olla jaettua, jolloin se ei ole vain yksilöllinen vaan sosiaalinen kokemus” (Silvennoinen & Veijola, 2012).

teljes felcserélhetőségében a csend ugyanis épp a Finnországhoz köthető jellegét veszti el. Erdők, tavak, nyugalmat adó természeti környezetek jóformán minden európai országban elérhetők – igaz, különböző mértékben. A statisztikai adatok ugyanakkor egy ilyen összetett csendkonceptió esetében összezavaróak. (Szlovéniában például majdnem feleannyian élnek, erdőinek aránya viszont csak 8%-kal kisebb, 58,23% [Eurostat, 2022]. Jelenthetné ez akár azt is, hogy ott lakosságárányosan magasabb az erdő nyújtotta csendélmény.) Úgy vélem, a finn természeti környezetre vonatkozó csend egy a „csendes finnhez” hasonló elterjedt kép, mely a populáris diskurzusban magától értetődő jellegű, de tudományos alapjai egyelőre nincsenek.

3. A hangi környezet. A továbbiakban *Finnország csendjét* bizonyos akusztikai környezettel kapcsolatos mutatókon keresztül, illetve az akusztikai környezetre irányuló hivatalos jelentésekben foglaltak alapján vizsgálom. Céлом, hogy a finn környezet csendjét olyan mérésalapú adatok tükrében is feltárjam, amelyeket nem ködösítenek turisztikai, közbeszédbeli vagy épp önreprezentációt érintő, azonosíthatatlan eredetű elképzelések. Természetesen – visszaulva Vainiomäki 2004-es tanulmányára – továbbra is úgy vélem, hogy a csendet annyiféleképpen definiálhatjuk, ahányféleképpen megtapasztaljuk, azonban ez a megközelítés Finnország csendjével kapcsolatban csak tautológiákhoz vezethet.

3.1 Zaj: END. Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (European Environment Agency, EEA) fő feladata, hogy megbízható környezeti adatokat és tudományos elemzéseket biztosítson az EU intézményei, a tagállamok, valamint a nyilvánosság számára, ezzel elősegítve a környezetvédelmi és fenntarthatósági politikák megalapozását. Az EEA foglalkozik a légszennyezés, a víz- és talajminőség, a biodiverzitás, a klímaváltozás és a zajszennyezés kérdésével is, melyekről rendszeresen készülnek jelentések (European Environment Agency [EEA], 2025).

Az egyik olyan mért tényező (adatsóport), amelyen keresztül egy akusztikai környezet átfogóan jellemezhető, az a zajnak való kitettség, melyet az Európai Környezetvédelmi Ügynökség által közreadott END-en (Environmental Noise Directive) keresztül mérnek és szabályoznak. Az END (Európai Zajirányelv) az Európai Unió környezetpolitikai eszköztárának egyik fontos eleme. Az irányelvet 2002. június 25-én fogadták el annak érdekében, hogy a környezeti zaj hatásait az EU területén egységes keretben lehessen felmérni és kezelni.

A zaj a városi környezet egyik szennyező tényezője, amely hosszú távon hozzájárul a lakosság egészségkárosodásához és életminőségének romlásához (ezt a tényt számos forrás megerősíti). A legújabb EEA jelentés szerint az európai lakosság több mint 20%-a van kitéve olyan zajszinteknek, amelyek

meghaladják az END által meghatározott küszöbértéket ($L_{den} \geq 55$ dB)¹⁸ (EEA, 2025).

Az EEA adatai szerint Finnország közúti, vasúti és légiforgalmi zajszennyezésnek kitett lakossága 2017-ben a következőképpen alakult: 599 800 ember volt kitéve 55 dB-nél (L_{den}) magasabb közúti, 119 400 ember vasúti, illetve 24 100 légiforgalmi zajszennyezésnek. Ezek az értékek alacsonyabbak, mint a 2012-es, ugyanakkor magasabbak, mint a 2007-es értékek. Összehasonlításképpen ezek az adatok Magyarországon (ugyanebben a sorrendben) 2017-ben 1 607 100, 123 300 és 1000 főt jelentettek. Ezek alapján – 5,5 millióra vetítve – Finnországban közúti zajterhelésnek a lakosság 10,9%-a, vasútinak 2,2%, légiforgalmi zajterhelésnek pedig a lakosság 0,44%-a volt kitéve. Magyarországon 9,7 millió fővel számolva ezek a százalékok 16,4%, 1,3% és 0,01% – a járműforgalomnak tehát itthon jóval többen, míg a vasúti és légiforgalmi zajnak valamennyivel kevesebben. Finnország ezek alapján az európai átlag alá tehető, azonban korántsem zajterhelésmentes.

A zajszennyezés mértéke ugyanakkor természetesen csak egyfajta adat, mely nem mutat teljes képet arról, hogy egy ország lakossága mennyire éli meg csendesnek az életét. A csend fogalma egy adott területen mért hangnyomásszinten túl egyéb tényezőket is magában foglal – a csend élménye, ahogy Silvennoinen és Veijola (2012) fogalmaz, többdimenziós. Ezt az EEA 2016-os *Quiet areas in Europe: The environment unaffected by noise pollution* című jelentésében is leszögezik a szerzők, noha eltérő dimenziókkal dolgoznak.

3.2 Csend: QSI. A Quietness Suitability Index (QSI) egy az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (EEA) által kidolgozott mutató, amellyel azt mérik, hogy egy adott terület mennyire minősíthető potenciálisan csendesnek. A QSI értéke 0 és 1 között mozog, ahol az 1-es értékkel a teljes mértékben csendesnek minősíthető, míg a 0 a nem csendesnek minősíthető területeket jelzi. A számítás során több adatforrást kombinálnak: a stratégiai zajtérképeket, amelyek a közlekedési és ipari zajforrások hatását mutatják, illetve földhasználati adatokat, melyek alapján meghatározható, hogy az adott terület természeti vagy mezőgazdasági besorolású, vagy urbanizált-e. A természetes vagy kevésbé urbanizált területek nagyobb eséllyel kapnak 1-hez közeli QSI-értéket (EEA, 2025; European Commission, 2023; Eionet, 2023).

Európában a legmagasabb arányú potenciálisan csendes területtel Finnország, Írország, Svédország és az Egyesült Királyság rendelkezik. Mindegyik ország területének több mint 50%-ában a QSI > 0,75 (EAA, 2016). Az EAA-jelentés emellett azt is közli, hogy a vizsgált országokban található potenciálisan csendes

¹⁸ A környezeti zajterhelés meghatározására használt mutató (Loudness day–evening–night), melyben a hangnyomást a napszakok szerint különböző mértékben súlyozzák.

területek többsége a Natura 2000¹⁹ minősítésű terület. Finnország és Svédország, amelyek nagy, nem védett erdőterületekkel rendelkeznek, a legkisebb arányban büszkélkedhetnek csendesnek számító Natura 2000-es területekkel.

4. Összefoglalás. Finnország és a csend fogalma között valóban találhatók összefüggések. A finnekkel folytatott társas interakciók csendjének – azaz a hallgatásnak – kiterjedt szakirodalma van, amely egyértelműen alátámasztja, hogy a „csendes finn” létező toposz, még ha erre a csendességre kellően megalapozott bizonyítékokkal nem is szolgálhat a tudományos közösség – legalábbis egyelőre. Hasonlóképpen vélekedhetünk az ország természeti környezetének csendjéről. A végtelen erdőkkel borított országban a csendnek egy érzékeny kulturális értelmezésével találkozunk: a természeti környezet és a csend fogalma kéz a kézben mutatkozik meg, pontosan artikulálva a városi élet forgatagából való kiszabadulás növekvő, össztársadalmi igényét. A lakosságot érő zajterhelés, valamint a csendesnek minősülő területek tekintetében egyaránt kedvező helyzetben lévő ország – még ha nem is nevezhető akusztikai értelemben a legcsendesebbnek – természeti környezetére hangoló kultúráján keresztül mindenképpen megteremti a „csend országa” elnevezés érthető alapjait.

Kiss Bálint János

Irodalomjegyzék

- Ampuja, O. (2008). *Oikeus hiljaisuuteen*. (Barrikadi-sarja, 2. szám). WSOY.
- Berry, M. (2012). Communicating the cultural richness of Finnish *hiljaisuus* (silence). Turun yliopisto.
- Brecht, B. (1940/1967). *Finnische Landschaft*. In B. Brecht, *Gesammelte Werke in 20 Bänden* (Vol. 11, p. 902). Suhrkamp.
- Cage, J. (1961). *Silence*. Wesleyan University Press.
- Eionet. (2023). *European assessment of quiet areas in open country*. European Environment Agency. <https://www.eionet.europa.eu/etcs/etc-he/products/etc-he-products/etc-he-reports/etc-he-report-2023-13-european-assessment-of-quiet-areas-in-open-country>
- European Commission. (2023). *Natura 2000 – Protected areas in the EU*. Environment. https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/natura-2000_en

¹⁹ A Natura 2000 az Európai Unió védett területeinek hálózata, amely a ritka és veszélyeztetett fajok, valamint élőhelyek hosszú távú megőrzését célozza (European Commission, 2023)

- European Environment Agency. (2025). *Environmental noise in Europe – 2025*. EEA Report No 3/2025. <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/environmental-noise-in-europe-2025>
- European Environment Agency. (2021, December 8). *Finland noise fact sheet 2021*. European Environment Agency. <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/maps-and-charts/finland-noise-country-fact-sheets-2021>
- European Environment Agency. (2021, December 8). *Hungary noise fact sheet 2021*. European Environment Agency. <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/maps-and-charts/hungary-noise-fact-sheet-2019-noise-country-fact-sheets-2021>
- Eurostat, 2022. *Area of wooded land (EFA questionnaire)* https://doi.org/10.2908/FOR_AREA_EFA
- Ephratt, M. (2008). The functions of silence. *Journal of Pragmatics*, 40(10–11), 1909–1938. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2008.03.009>
- Ephratt, M. (2017). Iconic silence: A semiotic paradox or a semiotic paragon? *Signs and Society*, 5(2), 215–248. <https://doi.org/10.1086/692703>
- European Environment Agency. (2016). *Quiet areas in Europe: The environment unaffected by noise pollution* (EEA Technical Report No. 14/2016).
- European Environment Agency. (2025). *Environmental noise in Europe – 2025*. <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/environmental-noise-in-europe-2025>
- Eurostat 2022. *Forest coverage in Europe* [Dataset]. Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Forests,_forestry_and_logging
- Leppänen, P. & Päiväinen, J. (2010). *Helsingin hiljaiset alueet – asukaskyselyn tuloksia*. Helsingin kaupunkin ympäristökeskus.
- Hall, E. T. (1976). *Beyond Culture*. Doubleday.
- Helsingin kaupungin ympäristökeskus. (2017). *Helsingin kaupungin meluselvitys 2017*. Helsingin kaupunki.
- Hietala, R. (2006). *Luonnonrauhan kokeminen ja äänitasot*. Helsingin yliopisto, Bio- ja ympäristötieteiden laitos. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/b440ab56-1ca1-452f-b8de-91bae0f8bf2a/content>
- Komppula, R., Konu, H., & Vikman, N. (2017). Listening to the sounds of silence: Forest-based wellbeing tourism in Finland. In J. S. Chen & N. K. Prebensen (Szerk.), *Nature tourism* (pp. 120–130). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315659640>
- Kodolányi, J. (1937). *Suomi, a csend országa*. Cserépfalvi Kiadó.
- Lehtonen, J. (1984). *Vaikeneva kulttuuri ja vieraan kielen pelko*. Jyväskylän yliopisto.
- Lehtonen, J., & Sajavaara, K. (1985). The silent Finn. D. Tannen & M. Saville-Troike (Szerk.), *Perspectives on silence* (pp. 193–201). Ablex Publishing.

- Ibertz-Siitonen, M. & Siitonen, M. (2015). The silence of the Finns. Exploring the anatomy of an academic myth. *Sociologia*. 52. 318–333.
- Petkova, D. (2015). Beyond silence: A cross-cultural comparison between Finnish ‘quietude’ and Japanese ‘tranquility’. *Eastern Academic Journal*, 4, 1–14.
- Saastamoinen, O. (1996). Hiljaisuuden äänet: Pohdintaa erämaakokemuksen auditiivisuudesta. J. Saarinen & J. Järviluoma (Szerk.), *Luonto virkistys- ja matkailuympäristönä* (pp. 21–48). Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 619.
- Schafer, R. M. (1994). *The soundscape: Our sonic environment and the tuning of the world*. Destiny Books. (Eredeti kiadás: Schafer, R. M. [1977]. *The tuning of the world*. Knopf.)
- Silvennoinen, M., & Veijola, S. (2012). Moniulotteinen hiljaisuus: Semiootinen tutkimus Visit Finland -maaportalista. *Matkailututkimus*, 8(2), 23–39. <https://journal.fi/matkailututkimus/article/view/90875>
- Tannen, D., & Saville-Troike, M. (Eds.). (1985). *Perspectives on silence*. Ablex Publishing.
- Truax, B. (1984). *Acoustic communication*. Ablex Publishing.
- Uimonen, H. (2006). Mieluisat ja meluisat – ääniympäristön veto ja vastenmielisyys. In H. Järviluoma, A. Koivumäki, M. Kytö & H. Uimonen (Eds.), *Sata suomalaista äänimaisemaa* [One hundred Finnish Soundscapes] (pp. 55–67). SKS.
- Vainiomäki, T. (2004). Silence as a cultural sign. *Semiotica*, 150(1/4), 347–361. <https://doi.org/10.1515/SEMI.2004.051>
- Vikman, N. (2006). Suomalaisuuden sydänääniä luonnon helmassa. [Heartbeats of Finnishness in the Nature]. In H. Järviluoma, A. Koivumäki, M. Kytö & H. Uimonen (Eds.), *Sata suomalaista äänimaisemaa* [One hundred Finnish Soundscapes] (pp. 12–22). SKS.

✱

Beszámoló a XL. Nemzetközi Finnugor Diákkonferenciáról

A 2024/2025-ös tavaszi félév meglehetősen Bécs-központú volt a finnugristika szakos hallgatók számára, hiszen nemcsak a februárban lezajlott Téli Egyetem, de az IFUSCO (Nemzetközi Finnugor Diákkonferencia) is a Bécsi Egyetem Finnugor Tanszékének szervezésében valósult meg 2025. április 22. és 26. között. Még egy dolog miatt volt különleges ez az alkalom: az IFUSCO idén ünnepelte 40. évfordulóját. A kifejezetten szeszélyes áprilisi időjárás ellenére számos európai, sőt azon túli országból érkeztek résztvevők, hogy a már hagyományossá vált diákkonferencián bemutassák kutatásaikat, és találkozzanak kollégáikkal szakterületükön belül. A konferencia természetesen hibrid jellegű volt, így sokan online is bekapcsolódtak a tudományos szekciókba. Mi, magyarországi hallgatók is nagy izgalommal vártuk, miben lesz más az idei bécsi IFUSCO, mint az előző, hiszen a tavalyival ellentétben most nem szervezőként, csak résztvevőként lehettünk részesei ennek az évente egyszer megrendezett programnak.

Az első, keddi nap nagyrészt az utazásról és az érkezésről, valamint a szervezett, többnyelvű városnézésről szólt, de néhány résztvevő már aznap este összegyűlt, hogy üdvözölhesse a rég nem látott ismerőseit. A hivatalos program szerdán kezdődött Johanna Laakso tanszékvezető professzor köszöntő szavaival. Az ünnepélyes megnyitót követően Jeremy Bradley, a Bécsi Egyetem Finnugor Tanszékének oktatója bevezető plenáris előadást tartott „If you say why...” címmel. Ő később még egy hosszabb gyakorlati workshopot is vezetett csütörtök délután, amelyben különböző digitális technológiák nyelvészetben való felhasználási lehetőségeire összpontosított. Pénteken pedig Triinu Viilukas, észt nyelvi lektor tartott plenáris előadást az észt hagyományok fenntartásának törekvéseiről és jelenlegi helyzetéről, számos dal bemutatásával színesítve a „Living traditions in Estonian music (and dances)” című prezentációt.

A hallgatói szekciók egész héten két párhuzamos – nyelvészeti és kulturális – vonalon futottak. Bár a megszokottnál alacsonyabb volt a résztvevők száma, a magyarországi fiatal finnugristák, a Debreceni Egyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Szegedi Tudományegyetem hallgatói aktívan részt vettek, és legtöbbször előadást is tartottak saját projektjeikről. A nagyszámú magyarországi hallgató kiutazását a Reguly Társaság nyújtotta ösztöndíj tette lehetővé. Az előadások, noha két tematika köré voltak fűzve, igen változatosak voltak: a nyelvészeti szekcióban például a hanti újságnyelvről, a komi-permják ábécéről, a többes szám jelöléséről a mariban, az inari számi tárgyeset használatáról, valamint a lív prozódiairól hangzottak el előadások. A kulturális szekcióban pedig a 20. századi magyar nyelvű oktatásról, a finnugor irodalom és

a poliszisztéma-elmélet közötti kapcsolatról, az udmurt folklór legújabb perspektíváiról, illetve az észti irodalomról lehetett hallani. Az előadások különféle nyelveken, angolul, magyarul, finnül, észtil, oroszul, más kisebb uráli nyelveken és németül hangzottak el. Az IFUSCO többnyelvűségére vonatkozó szabály az idén is megvalósult, hiszen a prezentációk és az absztraktok nyelve a legtöbb előadó esetében más volt, mint magáé a beszédé. Ennek köszönhetően sok nyelv prezentálhatta magát, az eltérő nyelvek alkalmazása egy előadott téma esetén pedig abban segített, hogy a legtöbb résztvevő legalább részben megérthesse az adott kutatás témáját és eredményeit.

A Magyarországról érkező résztvevők neve és előadásának témája: Horhi Márta Dóra (ELTE BTK) az elidegeníthető-elidegeníthetetlen birtokviszony kifejezéséről adott elő, melyet ómagyar kori korpuszokban vizsgált. Kaiser Kamilla (SZTE BTK) a napjainkban folyó udmurt nyelvtervezésről, nyelvmenedzselésről és aktivizmusról számolt be. Vít Adamovský (ELTE BTK) az északi hanti hősénekek strukturális és tipológiai jellemzőit ismertette, hangsúlyt fektetve Pápay József kéziratos anyagára. Sild Orsolya (ELTE BTK) bemutatta az oktatók szerepét a Finnugor Kongresszusok szervezésében a két világháború közötti időszakban. Szeder Zoltán (ELTE BTK) előadása a karpátaljai magyarok második világháború utáni munkatáborokba deportálásáról szólt. Silver Sild (az ELTE BTK Finnugor Tanszékének gyakornoka) a budapesti Néprajzi Múzeumban őrzött, de Észtországból származó, fából készült söröskorsók gyűjteményéről és azok kulturális jelentőségéről tájékoztatta a hallgatóságot. Tóbiás Eszter Napsugár (ELTE BTK) a múlt idő különböző kifejezőmódjairól számolt be a komi-permják nyelvben, végül Vojter Kitti (SZTE BTK) EKÖP-támogatású témájáról, a deiktikus igei oppozíciókról adott elő a nganaszan nyelvben, ezzel is biztosítva az IFUSCO uráli jellegét. A magyar résztvevők nemcsak előadásukkal tettek hozzá a szekciók programjához, közülünk egyesek szekcióvezetőként is helytálltak.

A tudományos előadások mellett természetesen egy IFUSCO sem múlhat el kulturális programok vagy Ugri-mugri est nélkül, mely ezúttal egy igazán szokatlan és különleges helyszínen zajlott, mégpedig a modern építészetű Szent Flórián katolikus templomban. Az Ugri-mugri keretében többen is felléptek, finn és észti népdalokat is hallhattunk kórusban vagy zenei kísérettel előadva, ám mi sem maradhattunk le, így néhány magyar ének, mint például a nemzetközileg is széles körben ismert *Tavaszi szél vizet áraszt* is felcsendült. Nemsokára áttértünk a táncokra, sikerrel vettük a moldvai és az udmurt dallamok egyre gyorsuló tempóját is, amelyeket lépésről lépésre sajátíthatott el a tömeg. Az esti program csúcspontját egy észti körtánc megtanulása (és szorgalmas gyakorlása) jelentette, a tehetséges Triinu Viilukas útmutatása és a bécsi Finnugor Tanszék hallgatói zenekarának kísérete mellett. Az est végül további helyszíneken folytatódott, a résztvevők pedig éjszakába nyúlóan élvezték egymás társaságát. Ez azonban a

legtöbbjüket nem gátolta meg abban, hogy a másnapi programokon is részt vegyenek, így sokan jelentek meg az utolsó esti programon, a Café Merkurban tartott konferenciavacsorán is.

Pénteken, a hivatalos záróbeszéd után, a résztvevők szavaztak a következő IFUSCO helyszínéről, valamint Oš, a konferencia kabalájának új, ideiglenes tartózkodási helyéről is. Már biztosra vehető, hogy 2026 tavaszán Helsinki felé veszik az irányt a fiatal finnugristák, hogy újabb élményeket és ismereteket szerezzenek. A konferenciát a még jelenlévők szervezett kirándulásokkal zárták, például a Kahlenbergen való túrán vagy múzeumlátogatáson vehettünk részt. A konferencia folyamán sok új információval és ismerettel gazdagodhattunk, megismerhettük Bécs gyönyörű városát, miközben a régi barátságokat ápolhattuk, valamint számos új ismeretséget köthettünk. Innen is köszönjük a Bécsi Egyetem hallgatóinak a gondos szervezést, külön kiemelve környezettudatos hozzáállásukat – a résztvevők például saját poharat kaptak, melyet a teljes konferencia ideje alatt használtak, így csökkentve az egyszer használatos műanyagokból adódó szemét mennyiségét – és sok sikert, hasonló kreatív ötleteket kívánunk a jövő évi csapatnak!

Vít Adamovský – Kaiser Kamilla – Vojter Kitti

✱

Egy népnév színeváltozása:

Bakró-Nagy Marianne székfoglaló előadása az Akadémián

„A tagságra jelölt tudósok közül az Akadémikusok Gyűlése Bakró-Nagy Marianne-t, a Nyelvtudományi Kutatóközpont professzor emeritusát az MTA levelező tagjává választotta.”

2025. szeptember 16-án sok uralista és más területtel foglalkozó nyelvész sietett a Magyar Tudományos Akadémia első emeletére, a Felolvasó terembe: Bakró-Nagy Marianne, az Akadémia májusban megválasztott, új levelező tagja tartotta székfoglaló előadását, a talányos és sokat ígérő *Egy népnév színeváltozása* címmel. A terem 11 órára meg is telt.

Az ünnepélyes esemény levezető elnöke Hoffmann István akadémikus volt. Marianne szakmai életútjának és teljesítményének bemutatását Honti László távollétében Kenesei István akadémikus vállalta, aki, mint hangsúlyozta, a méltatásban nagyban támaszkodott Honti László akadémikus írására. Ezt a méltatást azonban igen méltatlan lenne nagyon rövidre fogva összegezni, annál is inkább, mivel a teljes változat hamarosan olvasható lesz az I. osztály honlapján. De hogy néhány dolgot előzetesen mégis említsünk a Kenesei István által elmondottakból, Bakró-Nagy Marianne életművében – a mindenki számára ismert etimológiai munkássága és a nemrégiben megjelent oxfordi kézikönyv szerkesztése mellett – a pályatársak a számos új megközelítési és vizsgálati szempont uralisztikába történő bevezetését emelték ki, valamint a tudománytörténeti-eszmetörténeti munkásságára is felhívták a figyelmet.

Kenesei István, nem függetlenül attól, hogy az elmúlt napokban a közbeszéd tárgyává vált a kutatók teljesítményének értékelése, röviden kitért arra is, hogy az egyre nagyobb tárgyilagosságra törekvő értékelési rendszerek meglelte ellenére mennyire különböző eredményeket hoz az egyes diszciplínákban a teljesítmény mérése, hiszen részterületenként egészen más tényezők befolyásolják a numerikus adatokat.

Bakró-Nagy Marianne – könnyen áttekinthető, letisztult diasorral kísért – előadásában nem a korábban említett, új aspektusok alkalmazásának egy újabb példáját adta. Prezentációjában azt mutatta be, hogy egy szó eredetének és jelentésének feltárása – amit az uralisztikában, az etimológiaírásban tulajdonképpen „rutinfeladatnak” is gondolhatnánk – számtalan nyelven belüli és nyelven kívüli körülmény ismeretét és figyelembe vételét teszi szükségessé. A székfoglaló előadás azt járta körül, hogy milyen értelemben komplex feladat egy szó történetének, származásának, jelentésének felderítése.

Ez az „állatorvosi ló”, amelyről az előadás szólt, kb. *hatanynak* hangzik, és a hantiban, az északi manysiban, valamint a nyenyecben használatos elsősorban a tatárok megnevezésére. Oroszul tudók hamarosan össze is kapcsolhatták a 'Kína', 'kínai' jelentésű *Kitaj*, *kitajszkij* szavakkal – egyébként ezek a magyarban, illetve Európában kevéssé ismertek.

Az alapvető kérdés tehát az, hogy mikor és miképpen, valamint milyen jelentéssel került ez a szó az említett nyelvekbe. Ezek megválaszolásához szükséges volt megvizsgálni az átvételek nyelvjárási képviselését. Emellett nemcsak azt kell pontosan tudni, hogy földrajzilag hol helyezkednek el az érintett nyelveket beszélni népek, hanem azt is, hogy a népek múltbéli szállásterületei mikor milyen kontaktusra adtak lehetőséget. Közben arra a kérdésre is választ kell adni, hogy az első szótagi magánhangzó miatt, minek hatására változott *i*-ről *a*-ra (vö. *kitaj* / *hatany*). A válaszkérés szerteágazó útját kíséri meg röviden összefoglalni az alábbi írás.

A történeti háttér felderítése nem egyszerű, hiszen Szibéria korábbi évszázada-

inak történetéhez általában is kevés az írásos fogódzó. Emellett a történetiségben az sem mindig egyértelmű, hogy a forrásokban szereplő népnevek mikor milyen népeket jelöltek. Esetenként a kutató kénytelen folklórszövegekhez fordulni, amelyek őrizhetik népek érintkezésének nyomait.

A vizsgálatban érintett – általában proto-mongolnak tartott – etnikai csoportról, a kitanokról vagy kitajokról tudjuk, hogy a Kr.e. 17. század után Mandzsúria területén éltek, és birodalmuk Kr.u. 1218-ban omlott össze. A későbbi századokban a kitanok beolvadtak a helyi iráni és török nyelvű lakosságba – nevük azonban fennmaradt.

A történészek által felvázolt kép alapján lehetett mód arra, hogy a hantik megismerjék ezt a népet. Az Arany Horda utódaiként létrejött Szibériai Tatár Kánság területén – amely lényegében azokat a területeket is lefedte, amelyeket a déli és a közép-obi hantik szállásterületeként ismerünk – a történészek vegyes etnikumú lakosságot feltételeznek.

A hanti nyelv a tatárból nagyszámú szót vett át: kb. 200 biztos kölcsönzésről tudunk. A teljes nyelvterületen ismert, főként a kultúrszókhoz sorolható jövevényszavak száma 10. Érthető módon a legtöbb átvétel a déli területeken figyelhető meg. Ebből a szóból vezethető le a *Hatanzejev* személynév is (amely például a hanti írásbeliség történetéből is ismerős lehet az olvasó számára).

Turkológiai kutatások révén, az első szótagban, meghatározható feltételek meglelte esetén végbemenő magánhangzó-változás miatt az is kijelenthető, hogy az átdő nyelv a török nyelvek kipsak (azaz a köztörök nyelvek északnyugati) ágába tartozott, vagyis ez lehetett a tatár nyelv.

Összegezve: nagyjából tudható, milyen népet és nyelvet jelölhetett a *kitan* / *hatany* szó. A kitanok / hatanyok, valamint a hantik között nem volt közvetlen kapcsolat. A szó vélhetőleg tatár közvetítéssel került a hanti nyelvbe (és onnan tovább az északi manysiba, valamint a nyenyecbe). Olyan különféle etnikumú és többnyelvű népeket jelöl az említett nyelvekben, amelyekkel történelmük során a hantik, manysik, nyenyeczek kapcsolatba kerültek.

Előadása lezárásaként Bakró-Nagy Marianne köszönetet mondott Róna-Tas Andrásnak, akinek érdeklődése felkeltette figyelmét a téma iránt. Rédei Károlynak azért köszönhet sokat, mert tőle a történeti összehasonlító módszer csínját-bínját lehetett elsajátítani. Kiefer Ferencet azért tekinti példaképének, mert azt vallotta, hogy bármire lehet új aspektusból tekinteni. Szauder Dávidtól pedig azt a látásmódot tartotta megszívlelendőnek, hogy olyan dolgok megismerésébe is érdemes energiát fektetni, amelyeket az ember első közelítésben nem tart érdekesnek.

Az emelkedett pillanatok után Hoffmann István átadta Bakró-Nagy Marianne számára az oklevelet, majd a téma további tárgyalása és az ünneplés informális keretek között folytatódott.

Sipos Mária

A lemenő nap hajfonata ha kibomlik...

A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont és a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont együttműködésben közös projekt alatt dolgozza fel Schmidt Éva hagyatékát. Ennek keretében jelent meg 2025. áprilisában a Schmidt Éva Könyvtár soron következő, 7. kötete, a *Lemenő nap arany hajfonata, ha kibomlik – Hanti és manyisi egyéni énekek Schmidt Éva 1980-as és 1982-es gyűjtéséből*. A kötet anyaga Schmidt Éva terepmunkái során gyűlt össze. A Leszállt a medve az égből c. kötet (Kálmán 1980) óta nem jelent meg ilyen jelentős terjedelmű énekes obi-ugor folklór-kincs tárgyú antológia.

A könyv rendkívül értékes anyag nemcsak az obi-ugor kultúra, a hanti hagyományok kutatói számára, hanem a folkloristák, antropológusok számára is. A múltból átöröklött énekek dokumentálása fontos része a kulturális örökség megőrzésének.

A kötet szerkezete szokatlan, az obugrisztikában mégis hagyománya van: az énekek sorrendje az Ob folyásirányát követi falvak szerint D–É irányban, tehát a Peregrjobjnoje, Narikari, Tugijani és Polnovat falvakban született énekek. Az egyes falvakon belül adatközlők szerint halad a kötet. Bár a gyűjtés az 1980-as években történt, az énekesek emlékezetében olyan darabok is fennmaradtak, amelyek keletkezése az 1800-as évek végére datálható. Vannak olyan énekek a kötetben, amelyek a II. világháborúhoz köthetők, 1943-ból, a frontra indulás előtt, vagy a háború idején, illetve közvetlenül utána születtek. Akadnak az 1950-es évekből valók, például, 1958-ból, amikor az adatközlőt területi küldötté választották, illetve vannak a kötetben az 1960–70-es évekből származó dalok. Így a kötetben a kulturális hagyomány rétegei is megjelennek.

A kötetben csak és kizárólag a magyar fordítást közlik az összeállítók. Az összes ének meghallgatható azonban a hagyatékfeldolgozás rendkívül gazdag, jól strukturált folyamatosan bővülő honlapján: <https://schmidt-eva-archivum.nyud.hu/hu>.

A kötetben szereplő énekek az egyéni ének, más néven sorsének műfajába tartoznak. Jellegzetes nyugat-szibériai műfaj, mely személyes, az emberek mindennapjait, egyéni élményeit beszéli el, reflektál az énekes tapasztalataira. Az egyéni ének műfaja különleges helyet foglal el a folklórkutatásban: nem közösségi vagy közösség számára készült ének, hanem egy adott személyhez kötődő előadás, élethelyzet, sors vagy személyes hangvétel. Egyéni mivolta ellenére mégis nagyon sokat elárul az adott közösség életteréről, mindennapjairól, élethelyzeteiről. Az énekesek életének bemutatása – hol éltek, milyen

közösségben, milyen élethelyzetben voltak – lehetővé teszi, hogy az olvasó (és kutató) megértse, milyen társadalmi és kulturális feltételek között születtek meg ezek az énekek. Ez a kötet hozzásegít ahhoz, hogy e műfaj hanti változatait jobban megismerjük.

A kötetre jellemző az egyéni énekeken belüli műfajok sokfélesége, keveredése. Számottevően több női ének szerepel a gyűjtésben, mint férfi ének. A legkülönbözőbb élethelyzeteket énekelték meg az énekesek. Van közöttük táncének, párvalasztó női ének, a szülőfalu pusztulásáról szerzett ének, lakóhelyhez való kötődést kifejező, kollektív szerzős ének, vendégeskedés alkalmával italozás közben, a jelenlevők tiszteletére költött ének, utazásokról beszámoló ének, küldöttként repülőgépen megtett utakról szóló ének, környezetet leíró ének, mely ingerszegény körülmények közt rögtönözve született, van nagykorúsodás alkalmából költött, "ön-identifikáló" egyéni ének, valamint halotthoz szóló, egyes szám második személyű hosszabb mű. Hangvételüket tekintve is sokfélék a kötet énekei: előfordulnak dicsérő és gúnyoló, panaszkodó énekek egyaránt. Vannak improvizatív és tökéletesre csiszolt énekek is, hogy melyik, azt maga az énekes dönti el a költés pillanatában. Az énekek műfaji sajátosságait, motívumait, megkülönböztető jegyeit Schmidt Éva elemzésében megismerhetik az érdeklődők a Schmidt Éva Könyvtár előző, 6. kötetében, mely összegyűjti a kutató obi-ugor folklór témájú tanulmányait.

Az egyéni ének értelmezésekor mindig fennáll az helyzet, hogy a személyes hang, a helyi dialektus, hangszín, intonáció, előadói stílus nem feltétlenül adható vissza csupán szöveggel. A dallam és a szöveg nehezen elválasztható egymástól. Az obi-ugor énekes folklór sajátossága, hogy az énekek szövegét a dallamhoz igazítja az énekes mindenféle töltelékelem, nyelvi eszközök, ismétlések segítségével, melyek a fordításban nehezen visszaadhatók, a megértést nehezítik. A nyelvi fordítás során elveszhetnek stílári elemek (pl. ritmus, rím, szójáték), amiket magyarul különösen nehéz visszaadni. A kötetben szerepelnek leírások is az érintett falvokról, valamint az egyes énekesekről, továbbá fényképek Schmidt Éva saját archívumából. A lábjegyzetek és a háttéranyagok rendkívül sok segítséget adnak az olvasóknak az énekek megértéséhez: segítik az értelmezést. Minden énekhez tartoznak háttérszövegek: az énekes életéről, az énekköltés és előadás körülményeiről, az alkalmakról, a műfaji besorolásról, az éneklés technikájáról. Gondos dokumentálás: háttérinformációkkal, lábjegyzetekkel, énekesek és települések leírásával, fényképekkel – ez segít abban, hogy az olvasó ne csupán szöveggént tekintsen az énekekre, hanem benne legyen a kontextusban. Schmidt Éva saját jegyzetei segítik az olvasót a szövegek stílusának, jelentésrétegeinek megértésében, sokszor olyan jelentéseket világítanak meg, amelyek fölött az avatatlan szem egyszerűen átsiklik nem sejtve a mögöttes jelentéstartalmat. A jegyzetek az olvasást a hiedelemvilággal kapcsolatos, illetve

kor- és helytörténeti, családtörténeti értelmezésekkel, a nehezebben érthető metaforák kibontásával segítik.

Végül, de nem utolsó sorban mindezt a hatalmas háttérmunkát és magát a kötetet köszönhetjük a kötetet összeállító kutatóknak: Csepregi Mártának, Kacs Kovics-Reményi Andreának, Ruttkay-Miklán Eszternek, Sipos Máriának, Szigiljetov Vitalijnak. Továbbá Schmidt Éva egykori munkatársainak, akik hanti-földről segítették a munkát: Zoja Sztjepanovna Rjabcsikova, Tamara Romanovna Pjatyikova, Rima Konsztantinyinovna Szlepenkova, Ljudmila Romanovna Homljak. Valamint a kötet nyomdai munkálatait végzőknek: Fancsek Krisztina (tördelés és címlap), Szabó Andrea (fényképek gondozása) és a Prime Rate Kft.. A kötet az ELKH és az NKFIH támogatásával készült (ELKH [HUN-REN] SA-106/2021; NKFIH 2020-2-1.1-ED-2021-00189 számú projektek). A kötetet 2025 áprilisában a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpontban mutatták be a szerkesztők, ahol a budapesti, I. Kerületi Petőfi Sándor Gimnázium Színköreinek előadói: Stark Bernadett és Németh Vince olvastak fel a kötet énekeiből.

Végezetül álljon itt a kötet egyik legszívhezszólbóbb éneke, Marfa Jefimovna Griskina saját költésű éneke édesanyjáról, aki nagy nehézségek közepette, egyedül nevelte fel őket!

Micsodámat énekelem,
micsodámat mondom,
tán anyám énekét énekelem én,
tán apám énekét énekelem én?
Anna Konsztantinyinovna anyácskám
éneket énekelni, hej, nem tudott,
Jefim Jefimovics apácskám
énekelni, hej, ő sem tudott.
(Ha) talán tudott is,
az ő száját én nem hallottam,
az ő nyelvét én nem hallottam.
Általa hozott jó ételt
én nem ettem,
általa felöltött jó ruhát
én nem öltöttem.
Anna Konsztantinyinovna ... anyám,
anyám által hozott ételt
elegendőt, hej, ettem én,
általa felöltött ruhát
elégességgel öltöttem én,
Anna Konsztantinyinovna anyácskám
ha leült,

szárnyas állat(os) sok dísz
sokká varrt ő,
lábas állat(os) sok dísz
hej, csinálgatott ő.
Ha felállt,
férfi(nak) felcsatolni (való) két sílécet
felcsatolt (ő), asszony,
férfi(nak) elvenni (való) kettő sítalpat
felvett (ő), asszony.
Füves szélű sok áradmánytavat
be is járt ő,
vesszős szélű sok áradmánytó
sokaságát bejárta.
Fekete farkú farkos hermelint
hordott (haza ő), asszony,
fekete farkú sok hermelint
hozott (haza ő), asszony.
Mindezek során szívünk-éhező napot nem láttunk,
testünk-fázó éjjelt nem láttunk.

Várnai Zsuzsa

✱

Gyerekdalok etimológiai vizsgálata

A dolgozat témája

Dolgozatom témája négy népszerű gyerekdal etimológiai vizsgálata. Először bemutatam a szavak eredetének csoportosítását, az elemzés eredményeit, amelyet táblázatokkal, diagramokkal is szemléltettem, majd levonom ezekből a következtetéseket. Horváth László Óvodások beszéde etimológiai megközelítésben című tanulmányában a gyermeknyelv kapcsán az óvodások szóbeli beszédét elemezte és azt vizsgálta, hogy a gyerekek szókészletében milyen eredetű szavak találhatók és az egyes eredetkategóriák milyen mértékben jelennek meg a nyelvhasználatukban (HORVÁTH 2019: 299–300). Az anyanyelv elsajátítása során számos külön-

féle tényező hathat a gyermekek beszédére, így akár a gyermekdalok is, amelyekkel főként óvodában ismerkednek meg. Ennek alapján dolgozatomban arra a kérdésre is keresem a választ, hogy elemzésem eredményei mennyiben egyeztetethetők össze a Horváth László által levont következtetésekkel. A gyerekdalok elemzése előtt azt feltételeztem, hogy az eredetkategóriák hasonló arányban jelennek meg mindkét elemzésben.

Az elemzés menete és eredményei

Az általam választott négy gyerekdal a következő: *A part alatt*; *Boci-boci tarka*; *Elvesztettem zsebkendőmet*; *Süss fel nap*. Olyan gyerekdalokat igyekeztem választani, amelyekben kevés tulajdonnév található és amelyek a legnépszerűbb gyermekdalok közé tartoznak.

Az elemzésem során összesen 89 szó eredetét vizsgáltam meg *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* alapján (TESz.) A gyermekdalokra jellemző, hogy gyakran ismétlések találhatók bennük, ezért egy versen belül az ismétlődő szavakat csak egy szóként számoltam és a többszöri előfordulások így nem növelték az adott eredetkategóriához tartozó szavak számát. Horváth László tanulmányában vizsgálta az előfordulás számát is (HORVÁTH 2019: 301), azonban ezt a dalok esetében nem tartom releváns információt adó elemzésnek. Az eredetkategóriák közé tartoztak az ősi örökségbe tartozó szavak, a jövevényszavak, a belső keletkezésű szavak és az ismeretlen eredetű szavak. Csúcs Sándor tanulmánya (Csúcs 2016) alapján a képzett, összetett és belső keletkezésű szavak esetében is a tövek eredetét vizsgáltam meg. Az igekötős igék esetében is magát az igét helyeztem az elemzés középpontjába és külön az igekötő eredetét nem vizsgáltam meg. A bizonytalan eredetű szavakat az ismeretlen szavak csoportjába soroltam, azonban a szótár olvasása közben sokszor találkoztam az alábbi típusú meghatározással: „*Bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség az ugor korból...*” (TESz. 1: 114). Ezért a nagy eséllyel az ősi örökségbe tartozó, azonban további kutatások, bizonyítékok híján vagy valamilyen más okból kifolyólag bizonytalan eredetűnek minősített szavakat külön csoportként értelmeztem az ismeretlen eredetű szavak csoportján belül.

A négy gyermekdal szavainak etimológiai vizsgálata során kapott eredményt az alábbi kördiagramon ábrázoltam:

Ahogy az a diagramon is látható, az elemzett gyermekdalokban a legnagyobb arányban az ősi eredetű szavak találhatók meg, összesen 40 szó. Az ősi eredetű szavak három csoportra bonthatók: uráli, finnugor és ugor kori szavakra (GERSTNER 2006 alapján). A vizsgált gyermekdalokban kilenc, uráli alapnyelvből származó szót találtam, mint például *víz*, *megy*, *én* stb. és hat ugor kori szót, mint például *vár*, *süt* stb. A legnagyobb arányban a finnugor kori réteghez tartozó szavak jelentek meg, összesen 20 szó. Például: *három*, *köt*, *kő*, *rak*, *hangya* stb. Elemzésemben külön csoportot alkottak azok a szavak, amelyek biztos, hogy az ősi örökséghez tartoznak eredetüket tekintve, azonban bizonytalan az, hogy melyik réteghez. Ide tartozott például a *vág* és a *fázik* szó. A legtöbb ősi eredetű szó az *A part alatt* című gyerekdalban volt. Ez a leghosszabb gyermekdal a négy közül és 40-ből 18 ősi örökségből megmaradt szót tartalmaz. Az ősi szavak megjelenésének a számát a gyerekdalokban az alábbi táblázat szemlélteti:

Gyerekdal címe	Ősi szavak			
	Finnugor	Ugor	Uráli	Ősi örökségen belül bizonytalan eredetű
Összesen	20	6	9	5
<i>A part alatt</i>	10	2	3	3
<i>Boci, boci tarka</i>	6	1	2	1
<i>Elvesztettem zsebkendőmet</i>	1	1	2	1
<i>Süss fel nap</i>	3	2	2	0

Számos jövevényszót is tartalmaztak a gyermekdalok, összesen 23-at. Vannak köztük a honfoglalás előtti időkből (Csúcs 2016) származó iráni (pl. *tehén, tej*) és ótörök jövevényszavak is (pl. *szűnyog, gyűjt, tyúk* stb.). A honfoglalás utáni időkből pedig nagy számban szláv (pl. *bolha, szital, medve, szabad* stb.), olasz (pl. *számár, part* stb.) és német (pl. *pár*) szavak is megtalálhatók.

A belső keletkezésű szavak nagy részét a tő alapján vizsgáltam, így ezeknek a száma csak három darab volt (*zsebkendő, morzsa, kert*). Ha ezeket a szavakat külön csoportnak tekinteném és nem a tövét elemezném, akkor a számuk nagyjából 15 lenne.

Az ismeretlen eredetű szavakból összesen 23-at találtam a dalokban. Ide tartoznak például a *hideg, cipő, ugrik, szid* szavak. Az ismeretlen szavakon belül külön csoportot képeznek a bizonytalan eredetű, azonban akár az ősi szavak közé is sorolható szavak (pl. *akar, szed, kap* stb.)

Az eredetkategóriák százalékos megoszlását az alábbi táblázat is szemlélteti:

Eredetkategóriák	Százalékos megoszlás, amennyiben a kérdéses szavakat...	
	... bizonytalan eredetűnek tekintem	... az ősi örökség részének tekintem
Ősi örökség része	44,94%	52,81%
Jövevényszó	25,84%	25,84%
Ismeretlen	25,84%	17,98%
Belső keletkezésű szavak	3,37%	3,37%

Ha a bizonytalan, de akár az ősi szavak közé sorolható szavakat az ősi örökség kategóriájához adom hozzá, akkor a jobb oldalon látható százalékos megoszlás jön létre. Tehát az ősi szavak a négy gyerekdalban összesen a vizsgált szavak több, mint felét teszik ki.

Következtetések

Az ősi örökségbe tartozó szókincs aránya nagyjából 10% a nyelvünkben (Csúcs 2016). Ennek ellenére nyelvhasználatunkban jóval nagyobb többségben vannak az ehhez a réteghez kapcsolódó szavak, mint más eredetűek, ahogy azt Csúcs Sándor is megállapította, amikor a leggyakrabban használt szavainkat vizsgálta és így ez a nyelvrokonságot is bizonyíthatja (Csúcs 2016). Az ősi szavaink az alapszókincs részei, amelyet még gyermekkorban sajátítunk el. Az elemzésből is levonható az a következtetés, hogy az ősi örökségből örökölt elemek szókincsünk központi, legfontosabb részét alkotják. Emellett az is látható, hogy ezekből számos új szó jött létre (GERSTNER 2006) és a gyerekdalokban is főként ezeknek a származékszavai jelennek meg.

A szavakat nemcsak az eredetük szerint lehet csoportosítani, hanem témák szerint is. Ezek közül kiemelkedik a természettel (állatokkal, növényekkel) kapcsolatos szavak csoportja. A terjedelem miatt ezt az elemzést nem végeztem el, így a szavak fogalmi csoportok szerinti csoportosítása további kutatási lehetőség lehet.

Az elemzéseim eredményeit összevetve Horváth László tanulmányával számos hasonlóság vehető észre. A beszélt nyelvben a finnugor szavak vannak többségben az alapnyelvi rétegből (HORVÁTH 2019: 304). Az óvodások nyelvét vizsgálva megállapítható, hogy az uráli rétegből fele annyi található meg, mint a finnugorból (HORVÁTH 2019: 304). Ezt az általam végzett elemzés is igazolta, hiszen 20 finnugor szót és 9 uráli rétegből származó szót találtam. A jövevényszavakat tekintve is hasonlóság fedezhető fel, ugyanis a szláv jövevényszók vannak a legnagyobb arányban a beszélt nyelvben (HORVÁTH 2019: 305) és a gyerekdalokban is. Horváth László tanulmányában a belső keletkezésű szavak vannak fölényben (HORVÁTH 2019: 303). Ennek az eltérésnek az oka lehet az is, hogy sok olyan szót soroltam a tő alapján például az ősi örökségbe tartozó szavak közé, amelyeket a tanulmány írója a belső keletkezésű szavak közé, illetve ő „lemmaeredet-statisztikát” készített (HORVÁTH 2019: 309), én pedig alapvetően a szavak tövének etimológiai vizsgálatát végeztem el. Így az összehasonlítás további kutatást igényelne, azonban azt gondolom, hogy a dalok elemzése és a beszélt nyelv elemzése már így is jól összeegyeztethető egymással és a hasonlóságok kimutathatók.

Irodalomjegyzék

- CSÚCS SÁNDOR 2016. Leggyakoribb szavaink eredete. *Reguly Társaság*. https://www.regulytarsasag.hu/fv_xxi_1_csucs_leggyakoribb_szavaink eredete/ (letöltés: 2024. 12. 17.)
- GERSTNER KÁROLY 2006. A magyar nyelv szókészlete. In: KIEFER FERENC főszerk., *Magyar nyelv*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 437–480.
- HORVÁTH LÁSZLÓ 2019. Óvodások beszéde etimológiai megközelítésben. *Magyar nyelvőr* 143/3: 299–310.
- TESZ. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967–1976.

Gergely-Szép Kincső

A Reguly Társaság 2025. évi közgyűléséről és a további tervekről

A Társaság éves közgyűlésére június 6-án került sor az Országos Idegennyelvű Könyvtár barátságos előadójában.

Elsőként egy rövid beszámoló hangzott el az előző év eseményeiről (Sipos Mária, Szeverényi Sándor). A rendezvények felsorolása mellett szó esett arról is, hogy az uralisztikát hallgató diákok aktívan becsatlakoztak a Társaság munkájába. Sikertelenül közösen meghatározni a Társaságtól diákok számára a jövőben pályázható utazási támogatások feltételeit és az elbírálás rendjét is. Sor került Szegeden egy tudományos rendezvényre is a Reguly Társaság kereteiben, amelyen a diákok bemutathatták kutatásaik eredményét (azóta az absztraktokat egybegyűjtő kötet is elkészült).

A Társaság pénzügyeinek állásáról kérésünkre Csúcs Sándor adott rövid, lényegre törő tájékoztatást. E pénzügyi beszámoló során is felmerült, hogy a hosszú évek óta változatlan tagdíj (aktív dolgozók: 2.000 Ft / diákok és nyugdíjasok: 1.000 Ft) emelésére nagy szükség volna. Ezt a jelenlévők megszavazták, így a 2026-os évtől a kétféle tagdíj 4.000 / 2.000 Ft-ra változik.

Csúcs Sándor másik, a pénzügyeket érintő javaslata az volt, hogy a Finnugor Világ megjelentetését évi 4-ről évi 3 alkalomra csökkentjük, ezzel jelentős postaköltséget megtakarítva. A jelenlévők ezt az indítványt is elfogadták. Ennek értelmében a Finnugor Világ számainak megjelenése ezentúl február, június és október hónapokban várható.

Az ezután következő előadásokkal újtára indítottunk egy sorozatot, amelynek keretében uráli népek lakta városokat vagy területeket mutatunk be. Noha a nemzetközi politikai helyzet sajátosságai miatt manapság nincs sok utazás uráli népek lakta területekre, a korábbi években sok tudás, információ, fotóanyag halmozódott fel a kutatóknál és diákoknál, és ezt most ki tudjuk használni. Hogy mi a témája az egyes előadásoknak, azt elsősorban az adott település sajátosságai és az előadó szakértelme határozzák meg: lehet a fókuszban életforma, életszínvonal, építészet, klímaváltozás, sajátos földrajzi elhelyezkedés, az uráli népek/nyelvek tényleges jelenléte a városban, különféle változások stb.

Ezen a közgyűlésen elsőként Dugyinkáról és az ott lakó kisebbségekről mesélt Várnai Zsuzsa, aki jó ismerője az adott területnek, hiszen nem egy alkalommal járt ott, és egy projekt keretében éppen az ott lakók identitásának sajátosságait, összetevőit igyekezett feltárni. Természetesen a fotóanyagnak is nagy hozzáadott értéke volt, hiszen ezen a területen egyébként is ritkábban járnak európai kutatók.

A második előadás a fotóanyag gazdagságán kívül minden tekintetben különbözött az előzőtől: az észtországi egyetemvárosról, Tarturól szólt. Ruzsits Orsolyát arra kértük fel, hogy kimondottan diák szempontból mutassa be ezt a nagyon eleven, kulturálisan igen sűrű, pezsgő diákélettel rendelkező, valamint természeti környezetét tekintve is figyelemre méltó várost, aki előadásában valóban számos szempontot érvényesítve adott remek áttekintést. Az, hogy Tartura fókuszáltunk, nyilvánvalóan nem volt független a Finnugor Kongresszustól, amelyre éppen készültünk...

Zárásképpen pedig a fent említett előadássorozat folytatásáról, illetve az őszi tervekről volt szó.

Sipos Mária

